

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**В.Я. НАСТЮК,
М.Г. ШУЛЬГА**

МИТНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Навчальний посібник

**Харків
2001**

УДК 342.9

Митне право України: навч. посібник / В. Я. Настюк, М. Г. Шульга. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2001. – 114 с.

Розглянуті питання поняття митної справи, предмета, методу митного регулювання, системи і джерел митного права, митного контролю, митних режимів, здійснення митного оформлення та митно-тарифного регулювання відповідальності за порушення митних правил, організаційно-правові засади державної служби в митних органах.

Для студентів юридичних вузів.

А в т о р и: *В.Я. Настюк* (гл. 1, 7-8);
М.Г. Шульга (гл. 2-6)

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою
радою академії (протокол № 5 від 20.04.2001 р.)*

© Національна юридична академія України, 2001

З М І С Т

<u>Глава 1. Митне право України як комплексна галузь права.....</u>	<u>3</u>
1.1. Поняття, структура і цілі митної справи.....	3
1.2. Предмет, метод і поняття митного права.....	6
1.3. Система і джерела митного права.....	9
<u>Глава 2. Митні органи України.....</u>	<u>15</u>
2.1. Поняття і правовий статус митних органів.....	15
2.2. Система митних органів.....	16
<u>Глава 3. Митний контроль.....</u>	<u>26</u>
3.1. Поняття митного контролю, його види та основні форми здійснення.....	26
3.2. Організація митного контролю.....	35
<u>Глава 4. Правове регулювання порядку переміщення товарів та транспортних засобів.</u>	
<u>Митні режими.....</u>	<u>42</u>
4.1. Основні принципи переміщення через митний кордон товарів та транспортних засобів.....	42
4.2. Поняття і види митних режимів. Загальні положення їх застосування.....	45
4.3. Особливості переміщення товарів, транспортних засобів та валюти фізичними особами.....	67
<u>Глава 5. Митне оформлення.....</u>	<u>76</u>
5.1. Мета, місце і час митного оформлення товарів та транспортних засобів.....	76
5.2. Попередні операції, їх призначення та застосування у процесі митного оформлення.....	79
5.3. Декларування.....	81
<u>Глава 6. Митно-тарифне регулювання, справлення мита та митні пільги.....</u>	<u>89</u>
6.1. Правові основи митно-тарифного регулювання.....	89

6.2. Види і ставки мита.....	91
6.3. Митні пільги.....	95

Глава 7. Адміністративна відповідальність

за порушення митних правил

та провадження у цих справах..... 99

7.1. Поняття і загальна характеристика порушень митних правил..... 99

7.2. Провадження у справах про порушення митних правил..... 102

Глава 8. Державна служба в митних органах

України..... 104

8.1. Поняття та особливості державної служби в митних органах..... 104

8.2. Відповідальність державних службовців митних органів та їх правовий захист..... 109

Г л а в а 1. МИТНЕ ПРАВО УКРАЇНИ ЯК КОМПЛЕКСНА ГАЛУЗЬ ПРАВА

1.1. Поняття, структура і цілі митної справи

Митне право як одна з “нових” галузей у системі права проходить усі стадії становлення відповідно до потреб розвитку ринкових відносин в економіці. Тому з’ясування поняття митної справи в Україні є ключовим питанням у теорії митного права, своєрідним підґрунтям, на якому базуються зміст, структура і особливості складових частин інститутів цього самобутнього явища.

Відповідно до ст. 1 Митного кодексу України¹ (МК України) митна справа є відображенням митної політики України і включає до себе порядок і умови переміщення через митний кордон України товарів і транспортних засобів, стягнення митних платежів, митного оформлення, митний контроль та інші заходи. Аналіз законодавчих актів свідчить, що поняття “м и т н а с п р а в а” існує і є правомірним. Так, в чинному законі “Про митну справу в Україні”² є така норма: “Україна, як суверенна держава, самостійно створює власну митну систему і здійснює митну справу. Митна справа являється складовою частиною зовнішньополітичної і зовнішньоекономічної діяльності України”.

Отже, під м и т н о ю с п р а в о ю треба розуміти специфічну, комплексну і різноманітну діяльність держави, що виявляється у функціонуванні її органів, які безперервно, послідовно, владно і в рамках законодавства впливають на зовнішньополітичну і зовнішньоекономічну діяльність (ЗЕД) з метою її регулювання відповідно до державних інтересів.

Будучи складовою частиною державного управління, митна справа зберігає його характеристики³, проте водночас вона має і свої специфічні особливості, що дозволяє розглядати її як самостійний вид діяльності виконавчої влади.

З’ясуємо основні ознаки митної справи як організаційно-правового

¹ Митний кодекс України // Відомості Верхов. Ради України. – 1992. – № 16. – Ст. 203 (зі змін. від 17.06.1992 р., 28.01.1994 р., 28.02.1995 р., 17.06.1997 р., 30.06.1999 р., 22.02.2000 р., 08.06.2000 р., 19.10.2000 р., 07.12.2000 р., 05.04.2001 р. / 1992. – № 35. – Ст. 511; 1994. – № 20. – Ст. 116; 1995. – № 13. – Ст. 85; 1997. – № 35. – Ст. 218; 1999. – № 34. – Ст. 274; 2000. – № 13. – Ст. 109; № 38. – Ст. 318; № 50. – Ст. 436; 2001. – № 4. – Ст. 16, № 23. – Ст. 117).

² Відомості Верхов. Ради УРСР. – 1991. – № 44. – Ст. 575 (зі змін. від 28.01.1994 р.; 22.02.2000 р. // Відомості Верхов. Ради України. – 1994. – № 20. – Ст. 116; 2000. – № 13. – Ст. 109).

³ Кивалов С.В. Организационно-правовые основы таможенного дела в Украине. – Одесса, 1994.

явища (феномена): по-перше, це її владний виконавчо-розпорядчий характер, по-друге, – комплексна контролююча направленість стосовно переміщення товарів (предметів) через митний кордон країни. Такі особливості зумовлені природою і цільовим призначенням митної справи, яка покликана слугувати вирішенню багатопланових і досить різнобічних завдань зовнішньої діяльності.

За чинним законодавством – митна справа включає до себе: порядок переміщення через митний кордон товарів та інших предметів; митне регулювання, пов'язане з встановленням мит і митних зборів, процедури митного контролю та інші засоби проведення в життя митної політики. До складових частин митної справи належить митна статистика та ведення товарної номенклатури ЗЕД, боротьба з контрабандою і порушеннями митних правил, розгляд справ про їх порушення. Виділення вказаних компонентів (інститутів) у відносно самостійну частину митної справи, звичайно, є дещо умовним і може мати більш деференційований вигляд, однак у цілому воно відображає сучасну структуру української митної справи.

Митна справа здійснюється на основі єдиних принципів державного управління: обліку і контролю; планування; законності і дисципліни; безперервності; економічної доцільності; розподілення компетенції управління і контролю та ін.

Основні положення митної справи містяться в митному законодавстві. Правовими формами здійснення митної справи є як закони, так і акти управління. Найбільш важливим і визначальним актом, що закріплює основи митної справи, є Конституція України¹, яка в ст.ст. 33, 67, п. 5 ст. 85, ст. 92, п.п. 10 і 28 ст. 106, п. 8 ст. 116 установила форми, методи і принципи здійснення митної справи, права і обов'язки органів державної влади і управління, а також органів Державної митної служби (ДМС) України.

Конституційні основи митної справи деталізуються і знаходять свій розвиток у визначенні основних термінів і категорій, таких, як митна теорія, митний кордон, зона митного контролю, митне оформлення, митна декларація тощо.

Митна територія – сухопутна територія держави, територіальні внутрішні води та повітряний простір над ними. Митна територія України включає до себе також штучні острови, установки і споруди, що створюються в економічній (морській) зоні України, над якими Україна має виключну юрисдикцію у сфері митного контролю.

Митний кордон – межі митної території України, а також периметри вільних митних зон, вільних і митних ліцензійних складів.

Зона митного контролю – спеціальні зони, які створюються уздовж митного кордону України (в аеропортах, на митних складах,

¹ Конституція України // Відомості Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

вантажних терміналах, вокзалах, портах), у місцях митного контролю.

Митне оформлення – процедурне поміщення транспортних засобів, товарів у відповідний режим та виконання митними органами митного контролю з одночасним справленням податків, митних зборів та заповненням відповідних документів.

Митна декларація – заява особи митному органу за встановленою формою, в якій містяться відомості про товари, предмети та транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон України, або зміни митного режиму стосовно вказаних цінностей.

Елементи структури митної справи у своїй сукупності завжди направлені на досягнення економічних, регулятивних і контрольно-охоронних цілей держави.

1.2. Предмет, метод і поняття митного права

Предмет регулювання будь-якої правової галузі становлять суспільні відносини, які нею регулюються. Отже, предмет митного права – це сукупність митних відносин, які складаються в сфері здійснення митної справи. Оскільки митне право – явище порівняно нове і мало досліджене в правовій науці, з'ясування його предмета і метода регулювання є досить складним і в той же час актуальним завданням. В зв'язку з цим необхідно зазначити, що юристи поки що не дійшли згоди у питанні щодо існування самостійної галузі українського права – митного права. Більшість визнає тільки митне законодавство, решта фахівців схильна говорити про митне право як підгалузь (інститут) адміністративного права, його окремої самотутньої гілки.

Такі погляди цілком мають право на існування так само, як і концепція митного права, за якою воно розглядається як самостійна галузь права, що перебуває в стані динамічного розвитку і формування. Саме цю концепцію покладено в основу розв'язання проблем, які аналізуються в посібнику, хоча вона досить умовна і не безспірна. Слід підкреслити, що об'єктом розмежування галузей права юридична наука здавна обирає предмет правового регулювання (головний критерій виділення галузей права), тобто суспільні відносини, які регулюються нормами тої чи іншої галузі права. Кожна його галузь має свій специфічний предмет правового регулювання.

Предметом митного права є суспільні відносини, що пов'язані з митною діяльністю держави. Це коло відносин зумовлено самим змістом і структурою митної справи, яка, власне, і є предметом правового регулювання. Вона за своїм характером і структурою, як було зазначено вище, явище складне, багатопланове і вимагає комплексного забезпечення в процесі реалізації. Тому і суспільні відносини в сфері здійснення митної справи потребують комплексного правового регулювання нормами різних галузей права: конституційного, адміністративного, цивільного, фінансового, кримінального, трудо-

вого, міжнародного та ін.

Головною особливістю митних відносин є те, що вони формуються у зв'язку з переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон, оформленням і контролем, а також справленням митних платежів.

У загальній формі структура суспільних відносин у сфері митної діяльності визначена МК України. Залежно від конкретних цілей виділяються види митних відносин, які охоплюють:

- організацію митної справи;
- переміщення через митний кордон України товарів і транспортних засобів;
- регулювання митних режимів;
- стягнення митних платежів;
- запровадження здійснення митного контролю;
- вчинення митних правопорушень;
- оскарження і розгляд рішень, дії або бездіяльності митних органів і посадових осіб;
- участь України в міжнародно-митному співробітництві та ін.

Важлива роль у здійсненні митним правом регулятивної функції належить методу регулювання суспільних відносин або методу митного права. Саме узгоджене поняття предмета і методу правового регулювання дають повну характеристику будь-якій галузі права, включаючи й митне.

Комплексний характер суспільних відносин, що регулюються митним правом, зумовлює застосування практично всіх діючих у системі права способів впливу на суб'єктів: адміністративно-правових і цивільно-правових методів у їх різних формах. Обидва ці правові методи відображають найбільш суттєві ознаки митно-правового впливу на суспільні відносини в митній сфері.

Адміністративно-правовий метод регулювання ґрунтується на відносинах влади і підлеглості сторін, їх нерівності і одностороннього волевиявлення. Він виражається у встановленні обов'язкових приписів, заборон, обмежень, дозволів.

Цивільно-правовий метод регулювання митних відносин базується на принципі рівності сторін і виходить із принципу “дозволено все, що не заборонено”.

Таким чином, *митне право – це комплексна галузь українського права, яка являє собою систему правових норм різної правовалузевої належності, що встановлюються (санкціонуються) державою і призначаються для регулювання суспільних відносин, пов'язаних із переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон України, стягненням митних платежів, митним оформленням, митним контролем та іншими засобами проведення митної політики як складової частини внутрішньої і зовнішньої політики України. Важливо зазначити, що ця галузь права формується і функціонує в*

умовах виникнення і розвитку ринкових економічних відносин і поглиблення приватизаційних процесів. Вона розвивається з врахуванням і на базі інтеграційних процесів української економіки в світове господарство. І митна справа, і митне право в Україні рухаються в напрямку зближення із загально-визнаними міжнародними нормами, стандартами і практикою їх застосування. Саме такі нові підходи містяться в проекті нового Митного кодексу країни, прийнятого Верховною Радою України у грудні 1998 р. у першому читанні.

Новий МК України передбачає:

- створення умов ефективної діяльності митних та інших державних органів по здійсненню митної справи, її розвитку і вдосконаленню;
- забезпечення оптимальної науково-обґрунтованої митної системи, об'єднуючої митні та інші державні (виконавчі) структури, через які реалізується митна політика;
- створення надійних умов забезпечення законних прав і свобод громадян, їх громадських об'єднань при здійсненні митної справи;
- забезпечення дотримання прав і виконання обов'язків громадян України іноземців та осіб без громадянства, а також юридичних осіб у процесі їх участі в митно-правових відносинах;
- забезпечення дотримання соціально-економічних пріоритетів та інтересів України.

Зважаючи на сказане вище, мова йде про економічний суверенітет і економічний захист українського ринку, стимулювання розвитку національної економіки, а також про активізацію зв'язків української економіки із світовим господарством.

1.3. Система і джерела митного права

Система митного права України – це внутрішня побудова галузі. Для узгодження внутрішніх її складових слід застосовувати, на нашу думку, два критерії: масштабність дії норм та їх правову природу.

Отже, з певним ступенем умовності митне право України можна поділити на **загальну і особливу частини**, як це прийнято і в інших галузях права. У загальну частину входять норми, що закріплюють поняття і зміст митної справи, митної політики і її цілі, митної території і митного кордону України та інші терміни і поняття, що належать до регламентації митної справи. До загальної частини митного права відносять також розділ про суб'єкти митного права; систему, форми і методи діяльності митних органів; способи забезпечення законності у митній сфері та ін.

Система особливої частини митного права сформована з урахуванням специфіки відповідних інститутів митної справи. Вона включає правове регулювання порядку переміщення через митний кордон товарів і транспортних

засобів; митного тарифу і справлення мита; митного оформлення; митного контролю; ведення товарної номенклатури зовнішньо-економічної діяльності (ТН ЗЕД). Сюди входять також організаційно-правові основи боротьби з контрабандою та іншими злочинами в митній сфері, інститути відповідальності та провадження у справах про порушення митних правил, засади міжнародного співробітництва.

Зміст загальної і особливої частин митного права взаємозалежні і являють собою єдине ціле. Загальна частина митного права, як і будь-якої іншої галузі права, складається з набору законодавчих актів, що можуть бути представлені як її джерела.

Джерелами митного права як окремої правової галузі є правові акти, що містять норми митного права. До них належать: Конституція України, закони, нормативні акти Президента, Кабінету Міністрів України, міністерств, державних комітетів та інших органів виконавчої влади. Норми митного права містяться також у деяких актах регіональних митних управлінь. До джерел митного права слід віднести також ті міжнародні договори і угоди в сфері митної справи, що визнає і в яких бере участь Україна. Проте питання про співвідношення національного митного права і міжнародно-правового регулювання в сфері митної справи вимагає самостійного аналізу¹.

Кожне із наведених нижче джерел митного права має свою специфіку і значення.

Конституція України – головне джерело митного права – містить досить обмежену кількість юридичних норм, що безпосередньо стосуються митного права. Це, наприклад, згадувані вище ст.ст. 32, 116 Конституції України, згідно з якими здійснюється митна справа і її правове регулювання. Однак багато конституційних норм більш загального характеру також стосуються митного права:

- п. 3 ст. 13 про те, що усі суб'єкти права власності рівні перед законом;

- п. 1 ст. 15 про політичну, економічну та ідеологічну багатоманітність суспільного життя;

- п. 1 ст. 42 про право кожного на підприємницьку діяльність, яка не забороняється законом;

- п. 2 ст. 19 про зобов'язання органів державної влади, посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Зазначені конституційні норми є основоположними для митного права. Відповідно до Конституції лише законами України визначаються засади митної справи (не іншим правовим актом) і тільки у випадках, коли це необ-

¹ Сандровський К.К. Таможенное право в Украине: национальное и международное. – К., 2000.

хідно для безпеки, захисту життя і здоров'я людей, охорони природи і культурних цінностей, діють інші нормативні акти. Це положення є своєрідним гарантом демократичності і стабільності митного права, але в той же час допускає і його певну гнучкість.

Закон – друге за значенням джерело митного права. Головним законодавчим джерелом митного права є Митний Кодекс України, прийнятий 12 грудня 1991 р., Закон України від 25 червня 1991 р. “Про митну справу в Україні”¹ і Закон України від 5 лютого 1992 р. “Про єдиний митний тариф”². Ці закони регулюють всі основні питання митної діяльності. За юридичною силою вони поступаються тільки Конституції України і є правовою базою для всього митного законодавства.

Митний кодекс України визначає правові, економічні і організаційні основи митної справи і своїм завданням має захист економічного суверенітету і економічної безпеки України, активізацію зв'язків української економіки зі світовим господарством, забезпечення захисту прав громадян, суб'єктів підприємництва і державних організацій і дотримання ними обов'язків і вимог у галузі митної справи.

Комплексний характер митного законодавства зумовлює використання окремих норм, що містяться в актах **іншої галузевої належності**: Кримінальному, Кримінально-процесуальному, Цивільному, Цивільно-процесуальному кодексах, у Кодексі про адміністративні правопорушення.

Важливими і багаточисельними джерелами митного права є підзаконні акти. Всі **нормативно-правові акти** в митній сфері видаються на основі і на виконання законів і повинні їм повністю відповідати.

Основними видами нормативно-правових актів, що регулюють митні відносини, є:

- Укази Президента України, а також затверджені його Указами положення;
- постанови Кабінету Міністрів України;
- нормативні накази, положення, інструкції Державної митної служби України.

Конституцією України в ч. 1 ст. 9, крім того, встановлено, що загальновизнані принципи і норми міжнародного права і міжнародні договори України є складовою частиною її правової системи. Виділені три основні джерела права – принципи, норми, договори. Зазначені джерела митного права в митній сфері стосуються:

- процедури огляду міжнародних поштових відправлень;

¹ Відомості Верхов. Ради УРСР . – 1991. – № 44. – Ст. 575 (зі змін. від 28.01.1994 р.; 22.02.2000 р. // Відомості Верхов. Ради України. – 1994. – № 20. – Ст. 116; 2000. – № 13. – Ст. 109).

² Відомості Верхов. Ради України. – 1992. – № 19. – Ст. 259 (змін. див.: Там же. – 1993. – № 12. – Ст. 107; № 24. – Ст. 270; 1996. – № 41. – Ст. 192).

- уніфікації митних правил у морському, залізничному, повітряному, автомобільному сполученнях та в змішаних перевезеннях;
- митного оформлення контейнерів;
- правового статусу осіб, що від'їжджають за кордон на постійне місце проживання, і митного режиму багажу, який слідує окремо від пасажирів та ін.

Джерелами митного права визнаються: Віденська конвенція про дипломатичні зносини (1963 р.), Віденська конвенція про представництво держав у їх зносинах із міжнародними організаціями універсального характеру (1975 р.), Конвенція про спеціальні місії (1969 р.), Угода про ввіз матеріалів освітнього, наукового, культурного характеру (1950 р.) та ін.

Митне право як комплексна галузь у системі права України за своїм змістом безпосередньо пов'язане зі всіма галузями права.

Конституційне право є основоположним для всієї сфери права і відіграє таку ж роль і для митного права. Деякі норми конституційного права, не втрачаючи свого основного змісту, одночасно входять до складу митного права, наприклад, п. 8 ст. 116 Конституції України про віднесення до компетенції Кабінету Міністрів України здійснення митної справи.

Принципове значення для формування і функціонування митного права має норма українського конституційного права, яка міститься в ч. 1 ст. 8 Конституції: “Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй”.

У цілому конституційне право визначає принципи, які є головними складовими митного права, як і інших правових галузей. Митне право повинно розвиватися згідно з нормами і положеннями конституційного права.

Аналіз структури і змісту МК України показує, що більшість питань, урегульованих його нормами, належить до сфери адміністративного і адміністративно-процесуального права, наприклад, організаційно-управлінські відносини у сфері митної справи. Матеріально-адміністративне право регулює суспільні відносини, пов'язані з переміщенням через митний кордон товарів та транспортних засобів, митним оформленням та контролем, організацією справлення митних платежів, веденням митної статистики, порушенням митних правил, відповідальністю і видами стягнень за них. Правові норми, що здійснюють провадження у справах про порушенням митних правил та їх розгляд, відносять до адміністративно-процесуального права.

Митне право безпосередньо пов'язане з фінансовим правом, що регулює відносини в сфері фінансової діяльності держави, які виникають у процесі акумуляції і розподілу коштів, котрі складають національний дохід України. Воно визначає види митних платежів, порядок їх нарахування і справлення.

Митне право взаємодіє із фінансовим правом щодо питань визначен-

ня компетенції митних органів у здійсненні контролю при переміщенні через митний кордон України об'єктів валютного контролю: валюти України, цінних паперів України; валютних цінностей, іноземної валюти, цінних паперів у іноземній валюті, дорогоцінних металів і каміння тощо; документального контролю за валютними, а також іншими операціями фінансово-валютного змісту.

Митне право і цивільне право стикаються при вирішенні питань регламентації прав і обов'язків стосовно договорів зберігання і перевезення, що укладаються при наданні послуг митного перевізника, зберіганні товарів на митному складі, складі тимчасового зберігання та в інших випадках.

Цивільне процесуальне право застосовується у діяльності митних органів у всіх випадках судового розгляду спорів у митній сфері – це стягнення по суду штрафів і грошових сум за порушення митних правил; виконання постанов про накладення стягнень через Департамент державної виконавчої служби; у випадках подання у суд скарги на рішення, дії або бездіяльність митних органів, їх посадових осіб тощо.

Митне і кримінальне право регламентують суспільні відносини в зв'язку з вчиненням митних злочинів: контрабанда, неповернення на територію України предметів художньо-культурного надбання, ухилення від сплати митних платежів тощо.

Із кримінально-процесуальним правом митне право тісно пов'язане щодо питань контрольно-охоронної діяльності митних органів. Останні здійснюють дізнання і службово-розшукову діяльність у справах, віднесених до їх компетенції.

Митне право пов'язане з міжнародно-публічним правом у питаннях визначення режиму Державного кордону України, нейтральних і прибережних вод, прикордонної території, континентального шельфу, дипломатичного імунітету, режиму найбільшого сприяння, міжнародного співробітництва держав, статуту міжнародних і регіональних організацій, представництв іноземних держав при них і т.ін.

В Україні йде активний пошук оптимальної моделі навчальної юридичної дисципліни “Митне право України” – створення більш досконалої системи її складових частин (з а г а л ь н о ї і о с о б л и в о ї), встановлення обсягу їх змісту, чіткого розмежування з іншими галузями українського права.

Г л а в а 2. МИТНІ ОРГАНИ УКРАЇНИ

2.1. Поняття і правовий статус митних органів

Митними органами України є державні органи, які безпосередньо здійснюють митну справу. Структура системи органів державного регулювання

митної справи визначається Верховною Радою України. Президент України згідно з Конституцією може реорганізувати та ліквідувати Державну митну службу. Кабінет Міністрів України забезпечує координацію діяльності міністерств, державних комітетів та інших центральних органів виконавчої влади України з питань митної справи; звертається з поданням до Верховної Ради щодо пропозицій удосконалення системи митних органів України.

Митні органи є частиною системи державного управління, при цьому вони мають специфічні риси і особливості, зумовлені завданнями і функціями, які вони виконують.

1. Митні органи здійснюють виконавчу і розпорядницьку діяльність у сфері митної справи, використовуючи різноманітні форми і методи, і реалізують свої повноваження в організації переміщення через митний кордон товарів та транспортних засобів; митного оформлення і контролю; нарахування і справлення податків та зборів тощо.

2. Відповідно до діючого законодавства митні органи не є правоохоронними. Проте правоохоронний характер їх діяльності зумовлений самою структурою митної справи, а також тим, що свої завдання і повноваження митні органи здійснюють із урахуванням інтересів держави, укріплення і захисту її економічного суверенітету та економічної безпеки. Згідно зі ст. 102 МК митні органи України є органами дізнання у справах про контрабанду. Основний обсяг роботи у зв'язку з провадженням у справах про порушення митних правил та їх розглядом покладений на митні органи та їх посадових осіб (розд. VIII МК).

3. За ст. 9 МК митні органи України розв'язують такі головні завдання, як:

- а) захист економічних інтересів України;
- б) контроль за додержанням законодавства України про митну справу;
- в) забезпечення виконання зобов'язань, які випливають із міжнародних договорів України стосовно митної справи;
- г) використання засобів митно-тарифного та позатарифного регулювання при переміщенні через митний кордон України товарів та інших предметів;
- д) удосконалення митного контролю і оформлення товарів та інших предметів, що переміщуються через митний кордон України;
- е) комплексний контроль разом із Національним банком України за валютними операціями;
- є) здійснення заходів щодо захисту інтересів споживачів товарів і додержання учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів на зовнішньому ринку;
- ж) створення сприятливих умов для прискорення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон країни;
- з) боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил;

- и) співробітництво з митними та іншими органами зарубіжних країн, а також із міжнародними організаціями з питань митної справи;
- і) ведення митної статистики.

2.2. Система митних органів

Згідно зі ст. 5 Закону України “Про митну справу в Україні” від 25 січня 1991 р.¹ систему митних органів України складають:

- Державна митна служба України (Держмитслужба, далі – ДМС);
- регіональні митниці;
- митниці;
- спеціальні митні управління та організації;
- установи і навчальні заклади.

Територіальна діяльність системи митних органів підрозділяється на два рівня. До першого рівня належить Державна митна служба України. Вона діє на території України. До другого – усі інші митні органи, що функціонують на території підвідомчого регіону. Кордони діяльності регіональних митних органів можуть як співпадати, так і не співпадати з кордонами адміністративно-територіальних одиниць.

Взаємовідносини у системі митних органів засновуються на принципі сполучення централізації і децентралізації. Кожний митний орган, який стоїть нижче, підкорюється по вертикалі митному органу, який стоїть вище.

Виняток складають органи, які здійснюють боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил. Згідно з Указом Президента України від 23 березня 1998 р. № 216² “Про внесення змін і доповнень до Указу Президента України від 29 листопада 1996 р. № 1145” було ліквідовано в регіональних митницях, митницях прямого підпорядкування та митницях, підпорядкованих регіональним митницям, відділи (сектори) по боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил і утворено в регіональних митницях та митницях прямого підпорядкування **Відділення**, а в митницях, підпорядкованих регіональним митницям, – **Служби** по боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил. Підпорядковуються Відділення та Служби Голові ДМС України, а з питань службової діяльності – безпосередньо начальнику Управління по організації боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил ДМС України.

Державна митна служба України здійснює управління митною справою. Як центральний орган виконавчої влади ДМС України було створено Указом Президента “Про державну митну службу України”

¹ Відомості Верхов. Ради УРСР. – 1991. – № 44. – Ст. 575.

² Офіц. вісн. України. – 1998. – № 12. – Ст. 446.

від 29 листопада 1996 р. № 1145¹. Держмитслужба стала правонаступником ліквідованого Державного митного комітету України. Метою такого реформування було вдосконалення організаційної структури митної системи в напрямку раціонального розміщення митних органів та розвитку їх інфраструктури, посилення митного контролю та боротьби з контрабандою, порушеннями митних правил, зміцнення виконавчої дисципліни працівників митної системи. Указом Президента України “Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади” від 15 грудня 1999 р. № 1573² ДМС України віднесено до центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом.

Правовий статус ДМС України закріплено у Положенні про неї, затверджене Указом Президента від 24 серпня 2000 р. № 1022³.

За загальною характеристикою ДМС України є органом міжгалузевого регулювання, оскільки виконує не тільки функції безпосереднього керівництва митною справою, а і координаційні контрольні функції. Безпосередньо керуючи митною справою в Україні, ДМС розв’язує такі завдання:

- захищає економічні інтереси держави, сприяє розвитку зовнішньоекономічних зв’язків, забезпечує додержання законодавства про митну справу, здійснює заходи по запобіганню контрабанди та порушення митних правил;

- разом із іншими уповноваженими органами виконавчої влади веде Українську класифікацію товарів, віднесених до ЗЕД, здійснює верифікацію (встановлення достовірності) сертифікатів про походження товарів із України;

- співробітничает відповідно до міжнародних договорів та законодавства України з митними та іншими органами іноземних держав, міжнародними організаціями у митній сфері;

- керує діяльністю органів митної служби, створює, реорганізує та ліквідує у встановленому порядку регіональні митниці, митниці, спеціалізовані митні управління та організації, установи та навчальні заклади, реалізує у межах своєї компетенції державну кадрову політику.

Слід зауважити, що ДМС України при виконанні своїх службових завдань взаємодіє і з іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади і місцевого самоврядування, а також із відповідними органами іноземних держав.

У межах своїх повноважень на основі та на виконання актів законодавства ДМС України видає накази, організовує і контролює їх виконання. У випадках, передбачених законодавством України, її рішення є обов’язковими для виконання центральними та місцевими органами виконавчої влади і місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх

¹ В редакції Указу від 23.03.1998 р. // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 12. – Ст. 446; № 39. – Ст. 1434; 2000. – № 35. – Ст. 1477.

² Там же. – 1999. – № 50. – Ст. 2435.

³ Там же. – 2000. – № 35. – Ст. 1477.

форм власності та громадянами.

Державну митну службу України очолює Голова, якого призначає Президент України. Голова має заступників, розподіляє між ними обов'язки, визначає ступінь відповідальності заступників голови та керівників підрозділів центрального апарату ДМС України.

Голова ДМС України у встановленому порядку призначає на посади та звільняє з них працівників центрального апарату ДМС, керівників регіональних митниць та їх структурних підрозділів, митниць, спеціалізованих митних управлінь і організацій, установ та навчальних закладів.

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції ДМС, обговорення найважливіших напрямків її діяльності у ДМС утворюєтьсядорадчий орган – колегія. До складу колегії входять Голова (голова колегії), заступники голови за посадою, інші працівники ДМС України.

Неоднорідному і складному характеру завдань і функцій ДМС України відповідає організаційна структура, покликана ефективно їх здійснювати. До неї входять управління та центральні митні установи, що, в свою чергу, поділяються на відділи та сектори. Серед управлінь центрального апарату безпосередньо голові ДМС України підпорядковані: управління власної безпеки; управління організації боротьби з контрабандою та порушенням митних правил; фінансово-економічне, бухгалтерського обліку та звітності; аналізу, прогнозування та зв'язків із громадськістю; управління кадрами; сектор режимно-секретної та мобілізаційної роботи. Загальну структуру центрального апарату ДМС України показано на рис. 2.1.

Складовою частиною сучасної системи митних органів є **регіональні митниці**.

Нагадаємо, що введений у дію з 1 січня 1992 р. МК України затвердив систему митних органів, яка складалась із Державного митного комітету та митниць. У 1994 р. було створено вісім територіальних митних управлінь, кожному з яких було підпорядковано від п'яти до п'ятнадцяти митниць. Вперше з'явилися і митниці прямого підпорядкування, які було підпорядковано не територіальним митним управлінням, а безпосередньо Державному митному комітету України. Така система управління митною справою проіснувала більше двох років і мала суттєві недоліки, основний з яких полягав у виконанні територіальними митними управліннями керівної функції. Вони не мали права на здійснення безпосереднього митного оформлення. Територіальні митні органи фактично дублювали управлінські функції Державного митного комітету України у зоні своєї діяльності. Наказом Держмитслужби України “Про створення регіональних митниць та митниць Державної митної служби України” від 20 грудня 1996 р. № 564 було створено десять регіональних митниць та чотири митниці прямого підпорядкування (Київську спеціалізовану, Бориспільську, Севастопольську, Центральну спеціалізовану). Митниці прямого підпорядкування посідають окреме місце у митній системі. За-

конодавство поки що не дає визначення цих митниць. Можна тільки припустити, що їх створенню сприяв значний товарообіг та пасажиропотік через пункти пропуску цих митних установ, що вимагало підвищеної уваги з боку центрального апарату митної служби. Нині функціонують такі митниці прямого підпорядкування: Центральна енергетична, Бориспільська, Севастопольська та Оперативна.

У протиріччя з митним законодавством вступило і утворення за наказами Держмитслужби України від 08.06.1998 р. № 329 та від 19.03.1999 р. № 163 обласних митниць: Київської та Волинської. Волинську обласну митницю було підпорядковано Західній регіональній митниці, Київську обласну митницю – безпосередньо ДМС України. Діючим законодавством не було передбачено створення митних установ, зоною діяльності яких є область як адміністративно-територіальна одиниця.

Створенням регіональних митниць у тому вигляді, в якому вони є, в цілому було завершено процес становлення проміжної ланки митної системи, яка досить часто зазнавала змін (рис. 2.2). Регіональні митниці, на відміну від територіальних митних управлінь, як і підпорядковані їм митниці, у встановленому порядку безпосередньо здійснюють митну справу. Як державні установи вони координують та контролюють діяльність підпорядкованих їм митниць і спеціалізованих митних організацій. Правовий статус регіональної митниці закріплений у Типовому положенні про регіональну митницю та у Типовій структурі митниці, затвердженій наказом Держмитслужби України від 28 січня 1997 р. № 27.

Кількість, зона діяльності, місця дислокації, компетенція регіональних митниць, підпорядкованих їм митних установ (у тому числі спеціалізованих митних організацій), а також митних постів визначаються ДМС України.

Відповідно до Типового положення головними завданнями регіональної митниці є:

- контроль за виконанням митного законодавства; організація ефективного застосування засобів тарифного та нетарифного регулювання ЗЕД;
- забезпечення справлення митних платежів; створення сприятливих умов для розвитку ЗЕД;
- боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил;
- ведення митної статистики тощо.

Регіональну митницю очолює начальник, який призначається на посаду та звільняється з неї Головою ДМС України. Начальник має заступників із основних напрямків діяльності. Кількість заступників та їх повноваження узгоджуються начальником регіональної митниці з Головою ДМС України.

Структура регіональної митниці розробляється у відповідності з типовою структурою та затверджується Головою служби.

Зона діяльності регіональної митниці визначається ДМС України і може не співпадати з кордонами адміністративно-територіальних одиниць. Ос-

новні завдання регіональних митниць співпадають із головними завданнями, які покладено на митну службу. Їх функції можуть бути класифіковані на виробничі та управлінські.

Митниця – це наступна ланка митної системи, що є державним органом, який здійснює захист економічних інтересів України, забезпечує виконання законодавства з митних питань, а також справлення мита, податку на додану вартість (ПДВ), акцизного збору, інших митних платежів та зборів. Митниця підпорядкована регіональній митниці. Правовий статус митниці закріплено у Типовому положенні про митницю ДМС України, затверджене наказом Держмитслужби України від 26 березня 1998 р. № 169. Цим же наказом затверджена Типова структура митниці.

Відповідно до покладених на неї завдань митниця виконує такі основні функції:

- контролює дотримання суб'єктами ЗЕД та громадянами встановленого порядку переміщення товарів та інших предметів через митний кордон;
- здійснює митний контроль та оформлення товарів та інших предметів;
- перевіряє відомості, заявлені у вантажній митній декларації при митному оформленні товарів;
- нараховує та справляє у зоні своєї діяльності митні платежі та збори;
- забезпечує контроль за доставкою вантажів у інші митні органи;
- забезпечує функції валютного контролю та контролю за термінами повернення в Україну імпоротної частини бартерних угод тощо.

Територія підвідомчого регіону діяльності митниці визначається ДМС України, її межі можуть як співпадати, так і не співпадати з кордонами адміністративно-територіальних одиниць.

За місцезнаходженням регіону діяльності митниці України умовно поділяються на прикордонні і внутрішні. Прикордонні митниці розташовуються на митному кордоні, що, як правило, співпадає з державним кордоном, і зв'язані з транспортними вузлами (аеропортами, прикордонними залізничними станціями, портами).

Митницею керує начальник, який призначається на посаду та звільняється з посади наказом Голови ДМС України. Начальник митниці має заступників із основних напрямів діяльності.

Безпосередньо митний контроль та митне оформлення товарів та інших предметів, що переміщуються через митний кордон України, здійснюють **митні пости**. Митний пост не є самостійним структурним елементом митної системи і не має статусу юридичної особи. Він знаходиться в зоні діяльності митниці, якій підпорядкований. Розташовуються митні пости з урахуванням таких факторів, як наявність автомобільних та залізничних магістралей, авіаційних, морських та річкових портів, а також залежно від потреб практики ЗЕД. У зоні своєї діяльності митний пост практично повністю виконує функ-

ції митниці.

Створення, реорганізацію та ліквідацію митних постів здійснює Голова ДМС України за поданням регіональної митниці.

До системи митних органів України віднесено **спеціалізовані митні управління та організації ДМС**, які забезпечують ефективну діяльність митних органів, організації, що спеціалізуються на митних операціях із вантажами, автотранспортні митні господарства, постачальні митні господарства, митні лабораторії, кінологічні служби, обчислювальні центри.

Митні органи взаємодіють із іншими державними органами, підприємствами, установами і громадянами, а також із митними та іншими органами іноземних держав і міжнародними організаціями.

Митні органи України та морські і річкові судна, що знаходяться у їх розпорядженні, мають прапор, а автотранспортні засоби та повітряні судна – розпізнавальний знак. Описи прапора та розпізнавального знака затверджуються Верховною Радою України.

Г л а в а 3. МИТНИЙ КОНТРОЛЬ

3.1. Поняття митного контролю, його види та основні форми здійснення

Митний контроль є одним із найважливіших інститутів митного права. Він охоплює широке коло правових, організаційних та методичних питань, що стосуються багатьох сторін митної справи, у першу чергу митного оформлення, переміщення товарів та транспортних засобів, митних платежів та ін. Згідно зі ст. 21 МК України *митний контроль здійснюється з метою забезпечення дотримання державними органами, підприємствами та їх службовими особами, а також громадянами порядку переміщення через митний кордон України товарів та інших предметів.*

Митному контролю підлягають усі товари та транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон України (за винятком випадків, передбачених діючим законодавством). При цьому під товарами розуміються будь-яке рухоме майно, у тому числі валюта, валютні цінності, речі, предмети (окрім культурних цінностей), послуги, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, електрична, теплова, інші види енергії, газ тощо. Засоби, що використовуються для міжнародних перевезень пасажирів та товарів, включаючи транспортне обладнання (наприклад, контейнери), є предметом митного контролю як транспортні засоби. Ті транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон у інших цілях, підлягають митному контролю як товари.

Митний контроль здійснюється безпосередньо посадовими особами митних органів України шляхом перевірки документів та відомостей, необ-

хідних для митних цілей, митного огляду товарів та транспортних засобів, усного опитування громадян і посадових осіб, обліку товарів та транспортних засобів, огляду територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних ліцензійних складів, вільних митних зон, магазинів безмитної торгівлі, де можуть знаходитися товари та транспортні засоби, що підлягають митному контролю, чи здійснюється діяльність, контроль за якою покладено на митні органи України. Посадові особи митниці з метою митного контролю мають право доступу на територію чи в приміщення будь-якого підприємства, де знаходяться предмети, що підлягають митному контролю (Ст. 26 МК України).

Митний контроль можна поділяти *залежно від його предмета* на: митний контроль товарів; митний контроль транспортних засобів.

Залежно від напрямку руху розрізняють митний контроль імпорتنих (таких, що ввозять на територію України), експортних (таких, що вивозять за межі України) та транзитних (таких, що переміщують через територію України) товарів.

Підвидами митного контролю є митний контроль: ручної поклажі; супроводжуваного багажу (переміщується через митний кордон України разом із фізичною особою) та несупроводжуваного багажу (переміщується через митний кордон України окремо від фізичної особи); валюти та валютних цінностей; енергоносіїв; лікарських засобів; культурних та історичних цінностей.

Залежно від форми здійснення митний контроль підрозділяється на перевірку документів на товари, транспортні засоби, огляд та переогляд товарів, транспортних засобів і речей. При цьому перевірка є формою документального контролю, а огляд та переогляд – фактичного (облік кількості, контроль якості енергоносіїв).

Залежно від характеру участі у здійсненні контролю митних органів різних країн можна виділити його види:

- односторонній митний контроль (коли його проводять, як правило, митні органи однієї країни);
- двосторонній митний контроль (проводиться окремо митними органами різних країн);
- спільний контроль (проводиться на підставі міжнародних договорів митними органами України разом із відповідними органами суміжних держав, як правило, за єдиною технологічною схемою).

За кількістю разів переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон протягом певного часу виділяють первинний та вторинний контроль.

За правовим режимом об'єкта митний контроль поділяють на звичайний, спрощений та спеціальний.

За порядком здійснення митного контролю транспортних засобів мит-

ний контроль поділяють на контроль автотранспортних засобів, залізничних транспортних засобів, морських та річкових суден, повітряних суден.

Ті чи інші види митного контролю можуть об'єднуватися, перетинатися, доповнюватися, але у повному обсязі один вид контролю не може замінити інший.

Сукупність прийомів та способів проведення митного контролю дозволяє визначити специфіку його методів:

- митний контроль по прибуттю товарів та транспортних засобів;
- митний контроль під час руху транспортних засобів;
- суцільний митний контроль, коли використовуються всі його форми (крім випадків звільнення від визначених форм);
- вибірковий митний контроль.

Розглянемо основні форми митного контролю.

Перевірка документів і відомостей, необхідних для митних цілей, та відомостей, що надає особа, яка переміщує товари чи транспортний засіб через митний кордон, полягає у вивченні документів із метою встановлення їх відповідності діючим правилам митного законодавства та повноти їх оформлення.

Документи, необхідні для проведення митного контролю, за їх призначенням можна класифікувати як транспортні, торгові, митні та ін.

Транспортні документи супроводжують переміщення товарів на всьому шляху проходження. При перевезенні товарів автомобільним, залізничним, повітряним, водним транспортом використовуються коносаменти, накладні. На залізничному транспорті використовуються також дорожні відомості, вагонні листи, вантажні квитанції.

Торгові документи – це контракти, рахунки, інвойси, специфікації, фактури, пакувальні документи, які складають постачальники товарів.

Митні органи у встановленому порядку можуть прийняти любі, у тому числі факсимільні копії контрактів, витяги з них. Копії контрактів та витяги з них повинні бути належним чином завірені печаткою організації, яка уклала контракт.

Митними документами є митні декларації, інші документи на товари, що підлягають врученню митному органу призначення (документи контролю доставки), свідоцтва про допущення транспортних засобів для перевезення товарів під митними печатками та пломбами, ліцензії, що видаються митними органами на здійснення діяльності митного брокера, митного перевізника, свідоцтва про визнання підприємства декларантом, а також інші документи. Митні документи видаються і засвідчуються посадовими особами митних органів.

До **інших документів**, необхідних для митного оформлення, можуть бути віднесені уставні документи, що підтверджують право займатися ЗЕД;

сертифікати якості, відповідності; ветеринарні, фітосанітарні сертифікати; карантинні; дозвільні документи, видані різними державними органами.

Зазначені документи повинні містити відомості, що дозволяють ідентифікувати товари та транспортні засоби. До таких відомостей належать: найменування одержувача товарів, перевізника, відомості про транспортний засіб, узагальнена інформація про комплектність товарів і їхню якість.

У випадках, встановлених діючим законодавством, на деякі товари вимагається подання посадовій особі митного органу дозвільних документів.

Подані документи повинні бути справжніми, містити достовірні відомості і бути належно оформленими.

Усі документи підлягають перевірці посадовими особами митних органів перед прийняттям рішення про випуск і використання товарів та транспортних засобів відповідно до обраного митного режиму. Достовірність зазначених відомостей може перевірятися також шляхом запиту в правоохоронні органи, податкові та інші контролюючі органи України.

Згідно зі ст. 25 МК України перелік та подання документів, необхідних для митного контролю, визначається ДМС України відповідно до діючого законодавства України.

Митний огляд та переогляд – це адміністративні дії посадових осіб митних органів (вид адміністративно-попереджувальних заходів), які полягають у фактичній перевірці транспортних засобів, товарів та речей громадян. Мета проведення:

- встановлення законності переміщення через митний кордон об'єктів митного контролю;
- запобігання ввезенню чи вивезенню заборонених предметів;
- визначення у встановленому порядку найменування товарів і коду за класифікатором товарів ЗЕД, їх ціни та кількості;
- виявлення прихованих від митного контролю або переміщуваних без дозвільних документів предметів, а також контрабанди.

Засоби та методи здійснення – це огляд; перевірка товарів, транспортних засобів, приміщень, у яких вони можуть знаходитися, у тому числі і їх розпакування; встановлення найменувань і якості, визначення кількості товарів.

Звичайний огляд, наприклад, літаків здійснюється згідно з технологічними картками догляду літаків, затвердженими начальником митниці, шляхом візуального огляду можливих місць переховування контрабанди та виявлення ознак порушення митних правил. Поглиблений огляд проводиться з метою пошуку схованок, тайників, які можуть використовуватися для проведення контрабанди. Для поглибленого огляду можуть залучатися співробітники відділення по боротьбі з контрабандою та порушенням митних правил із використанням спеціальних технічних засобів і службових собак.

Якщо є підстави вважати, що товари, транспортні засоби, речі грома-

дян, які переміщуються через митний кордон України, містять предмети контрабанди, є безпосередніми об'єктами порушення митних правил або відповідно до вимог ст. 74 МК України не підлягають пропуску через митний кордон України, може бути здійснений їх перегляд. Таке рішення приймається начальником митного органу чи його заступником. Огляд та перегляд здійснюються тільки в присутності представника підприємства, яке переміщує такі товари та транспортні засоби через митний кордон України, чи зберігає їх під митним контролем.

Відповідно до ст. 30 МК України здійснюється огляд і перегляд переміщуваних через митний кордон України предметів особистого використання, у тому числі транспортних засобів індивідуального користування.

Огляд та перегляд предметів проводиться, якщо є підстави вважати, що вони підлягають санітарному, ветеринарному, фітосанітарному, екологічному, радіологічному контролю; заборонені або обмежені для переміщення; підлягають обліку чи обкладанню митом.

Із метою недопущення переміщення через територію України предметів, заборонених до транзиту, огляд та перегляд може здійснюватись стосовно речей громадян, які перетинають транзитом територію України або знаходяться в транзитній зоні міжнародного аеропорту.

За загальним правилом такий огляд та перегляд речей громадянина здійснюється в присутності цього громадянина чи його уповноваженого представника, який діє на підставі належним чином оформленого доручення.

У відсутності громадянина чи його уповноваженого представника огляд та перегляд речей здійснюється, якщо:

- є підстави припускати, що несупроводжуваний багаж містить у собі предмети, що становлять небезпеку для життя та здоров'я людей, тварин і рослин, чи можуть завдати матеріальної шкоди громадянам чи підприємствам;
- громадянин чи його уповноважений представник не з'являються протягом місяця з дня надходження речей у несупроводжуваному багажі;
- речі пересилаються у міжнародних поштових відправленнях;
- речі залишаються на території України з порушенням зобов'язання про транзит цих речей через територію України.

Огляд та перегляд речей у відсутності громадянина та його уповноваженого представника здійснюється у присутності представників підприємства, яке здійснює перевезення, пересилання таких речей чи їх зберігання. Про здійснення огляду складається протокол за формою, встановленою ДМС України.

Митний огляд товарів та транспортних засобів буває **обов'язковий**, що встановлюється нормативними актами ДМС (стосовно товарів, що підлягають оподаткуванню; товарів, близьких за найменуванням до підакцизних товарів; відносно осіб, які раніше допустили порушення митної процедури внутрішнього транзиту; щодо товарів, які перевозяться власним транспортом

фізичних осіб) та такий, що здійснюється **за розсудом посадових осіб митних органів** на підставі відомостей, що містяться в товаросупровідних документах, а також встановлюються під час основного митного оформлення.

Огляд здійснюється шляхом розкриття тари та упаковки товарів, підрахунку кількості, перевірки якості товару, встановлення найменування, перевірки всіх місць (з урахуванням особливостей як товару, так і транспортного засобу, що використовується) з метою виявлення сховищ, у яких можуть знаходитися предмети контрабанди.

Треба зазначити, що головним принципом огляду є **принцип вибірковості**, тобто визначення форми та обсягів митного контролю, достатніх для забезпечення дотримання митного законодавства, інших нормативно-правових актів, контроль за виконанням яких покладено на митні органи України.

Митні органи України мають право застосовувати виняткову форму митного контролю – **особистий огляд**, що може здійснюватися за письмовим рішенням начальника митниці чи особи, яка заміщує його, при наявності достатніх підстав вважати, що громадянин, який прямує через митний кордон України чи знаходиться в зоні митного контролю або в транзитній зоні міжнародного аеропорту, приховує при собі предмети контрабанди чи предмети, які є безпосередніми об'єктами порушення митних правил або заборонені для транзиту через територію України. Застосування цього заходу зумовлюється організованою злочинністю, контрабандою наркотиків, зброї, культурно-історичних цінностей. Регламентує проведення особистого огляду ст. 32 МК України та Положення про порядок здійснення особистого огляду громадян, які прямують через митний кордон України, затверджене наказом ДМК України від 9 червня 1992 р. Посадова особа, яка буде проводити особистий огляд, повинна перед початком огляду пред'явити письмове рішення та ознайомити громадянина з його правами та обов'язками при проведенні такого огляду і запропонувати добровільно видати приховувані предмети.

До проведення особистого огляду фізичних осіб пред'являються певні вимоги: він проводиться посадовою особою митниці однієї статі з особою, яка проходить огляд, у присутності двох понятих тієї ж статі в ізольованому приміщенні, що відповідає санітарно-гігієнічним нормам. Обстеження органів тіла особи, яку оглядають, має здійснюватись лише медичним працівником. Після огляду складається протокол, що підписується особами, які приймали участь в огляді.

Митними органами застосовуються і інші форми митного контролю. Так, у випадках зберігання підприємствами ввезених на митну територію України товарів та інших предметів під митним контролем, зберігання на митних ліцензійних складах, надходження товарів та їх продаж у безмитних магазинах та в деяких інших випадках застосовується **облік товарів т**

а транспортних засобів.

Як форма митного контролю застосовується **перевірка системи обліку і звітності** товарів та транспортних засобів, що знаходяться на складі тимчасового зберігання, а також заявлені в режимі митного складу і перебувають там.

Формою митного контролю є **огляд території та приміщень** складів, вільних митних зон та інших місць, де знаходяться чи можуть знаходитися товари і транспортні засоби, що підлягають митному контролю.

До форм митного контролю належить і **контрольована поставка**, організація і проведення якої регламентується ст. 101 МК України.

Контрольована поставка – це система узгоджених дій і заходів, які спільно застосовують митні та інші компетентні органи однієї чи декількох країн для припинення міжнародного незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин і виявлення осіб, які беруть участь у такому обігу.

Рішення про проведення операції “Контрольована поставка” приймається ДМС України із наступним негайним повідомленням прокурора.

При здійсненні митного контролю митним органам України надані такі права.

1. Посадові особи митних органів з метою здійснення митного контролю мають право доступу на територію чи в приміщення будь-якого підприємства, де знаходяться предмети, що підлягають митному контролю (ст. 26 МК України).

2. Для здійснення митного контролю можуть використовуватися технічні та спеціальні засоби, безпечні для життя та здоров'я людини, тварин і рослин, і такі, що не завдають шкоди підприємствам і громадянам (ст. 27 МК України). Використовується і доглядова рентгенівська техніка; технічні засоби пошуку (доглядові металодетектори, дзеркала, освітлювачі); технічні засоби контролю об'ємів (кількості) окремих видів стратегічно важливої сировини, технічні засоби ідентифікаційного експрес-аналізу (документів, банкнот, атрибутів митного забезпечення, дорогоцінного каміння, дорогоцінних, рідкісних і рідкоземельних металів, наркотичних речовин); технічні засоби контролю носіїв аудио-, відеоінформації; допоміжні технічні засоби (прилади дозиметричного контролю) тощо.

3. При необхідності для митного контролю можуть залучатися спеціалісти та експерти (ст. 28 МК України), які мають право на відшкодування витрат, пов'язаних із явкою за викликом. Виплати здійснюються за рахунок коштів митних органів.

4. Здійснювати митне забезпечення транспортних засобів, приміщень та інших місць, де знаходяться товари, що підлягають митному контролю, шляхом накладання пломб і печаток.

5. Брати проби та зразки товарів, інших предметів для їх дослідження

(ст. 40 МК України). Порядок виконання цих дій встановлено ДМС України¹. Органи санітарного, ветеринарного, фітосанітарного, радіологічного та екологічного контролю мають право брати проби та зразки товарів, митне оформлення яких не було закінчено, тільки за згодою митниці.

3.2. Організація митного контролю

Спеціальні зони, що створюються на територіях, які прилягають до митного кордону України, у морських і річкових портах, аеропортах, місцях митного оформлення товарів та транспортних засобів, розташування митних установ, на територіях вільних економічних зон, спеціальних зон і окремих підприємств, а також в інших місцях, які визначає ДМС України, і де здійснюється прикордонний митний та інші види контролю і пропуск через державний кордон України осіб, товарів, транспортних засобів та інших предметів, має назву **“зона митного контролю”**. Зонами митного контролю є території митних складів, складів тимчасового зберігання, магазинів безмитної торгівлі.

Правовий статус зони митного контролю визначений “Положенням про зону митного контролю”, затвердженим наказом Держмиткому України від 06.05.1995 р. № 198².

Для функціонування зон митного контролю встановлюється особливий режим обертання та переміщення вантажів, передбачаються відповідні режимні вимоги, що пред’являються до споруджуваних приміщень.

1. Доступ у зони митного контролю дозволяється тільки службовим особам, які безпосередньо беруть участь у процедурі контролю, а також співробітникам спеціальних підрозділів органів МВС та СБ України за письмовим розпорядженням керівників цих підрозділів при здійсненні заходів по боротьбі з організованою злочинністю. Громадяни, які перетинають митний кордон України, представники організацій, підприємств, установ, які отримують чи відправляють товари та інші предмети, допускаються до зон митного контролю на підставі дійсних для виїзду (в’їзду) документів на отримання (відправку) товарів чи інших предметів.

2. У зонах митного контролю розміщуються тільки споруди та об’єкти прикордонних і митних органів, що необхідні для технологічного процесу. Об’єкти інших державних контрольних органів розміщуються за межами зон митного контролю.

3. Переміщення товарів та інших предметів на територію зони митного контролю чи за межі такої території можливе тільки з дозволу митниці.

¹ Див.: Про порядок взяття проб і зразків товарів та інших предметів для проведення досліджень, необхідних для їх митного оформлення: Наказ Держмитслужби України від 21 жовтня 1998 р. № 1665 // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 42.

² БНА України. – 1995. – № 10. – С. 90.

Межі зони митного контролю встановлюються відповідними положеннями для кожного пункту пропуску в місцях митного контролю пасажирів, транспортних засобів, вантажів та інших предметів:

- в автомобільних пунктах пропуску на смугах руху легкового та вантажного автотранспорту, в зонах митного огляду та інших приміщеннях митних органів;

- у залізничних пасажирських пунктах пропуску – в залах митного огляду, на перонах та в пасажирських поїздах закордонного прямування при здійсненні митного контролю;

- у залізничних вантажних пунктах пропуску – на оглядових майданчиках, контейнерних терміналах та в інших місцях, які визначаються на території залізничних станцій для оформлення вантажів;

- у авіаційних пунктах пропуску – в залах митного огляду, на стоянках і у літаках із початку митного оформлення до відправлення та в інших місцях, передбачених у аеропортах для оформлення вантажів та багажу;

- у морських та річкових пунктах пропуску – у залах митного огляду, на судах під час контролю, на контейнерних терміналах та в інших місцях, які призначені в портах для оформлення вантажів та пасажирів.

Відповідно до Положення (п. 1.3) під “режимом зони митного контролю” розуміється порядок доступу та перебування в таких зонах, включаючи службових осіб, які безпосередньо забезпечують процес митного контролю, та громадян, які проходять митний контроль або уповноважені пред’явити такому контролю товари та інші предмети, а також порядок переміщення товарів та інших предметів за межі зони митного контролю.

Час знаходження під митним контролем. За загальним правилом товари та транспортні засоби знаходяться під митним контролем із моменту його початку і до завершення згідно із обраним митним режимом. Тому граничний строк, коли товари та транспортні засоби знаходяться під митним контролем, залежить від обраного митного режиму. За ст. 24 МК України встановлено термін перебування товарів та інших предметів під митним контролем:

- під час ввезення на митну територію України з метою вільного використання – з моменту ввезення і до пропуску через митний кордон України;

- під час вивезення за межі України з метою вільного використання – з моменту ввезення товарів та інших предметів у зону митного контролю і подання необхідних для митного контролю документів на такі товари та інші предмети і до вивезення їх за межі митної території України;

- під час тимчасового ввезення на митну територію України – з моменту ввезення і до вивезення за межі митної території України;

- під час тимчасового вивезення за межі митної території України – з моменту пред’явлення митниці товарів та інших предметів і необхідних для митного контролю документів на такі товари та інші предмети і до пропуску через митний кордон України під час зворотного ввезення;

– під час транзиту через територію України – з моменту ввезення в Україну і до вивезення з України.

За перебування товарів та транспортних засобів під митним контролем нараховується митний збір, що справляється незалежно від місцезнаходження товарів, інших предметів та сплати митного збору за зберігання¹.

Термін перебування під митним контролем для нарахування митного збору обчислюється з дати оформлення митної декларації або документа, що підтверджує прийняття митним органом товарів та інших предметів, а також представлення відбитку штампу “Під митним контролем” до дати завершення митного оформлення або повернення товарів власникам чи уповноваженим особам².

При нарахуванні митного збору за перебування під митним контролем до терміну перебування під митним контролем не включаються:

- час від складання протоколу про порушення митних правил до прийняття остаточного рішення в справі, якщо згідно з таким рішенням справу припинено або винесено постанову про повернення товарів та інших предметів громадянину;

- час, витрачений на отримання інформації, потрібної для здійснення митного оформлення за запитом, надісланим одним митним органом іншому або іншим державним установам (у такому разі митний збір за перебування під митним контролем нараховується, починаючи з 4-го календарного дня з дати отримання митним органом відповідної інформації;

- час, витрачений громадянином на отримання дозволів інших державних органів на ввезення товарів та інших предметів, а також на подання цих дозволів митному органу, якщо їх подання зумовлювалося проведенням відповідної експертизи і вони не могли бути отримані до моменту ввезення цих товарів. При ввезенні транспортних засобів – час, витрачений громадянином на отримання дозволів інших державних органів на право оформлення транспортних засобів (при переїзді на постійне місце проживання в Україні – час, витрачений на отримання постійної прописки). Митний збір за перебування під митним контролем у цьому випадку нараховується, починаючи з 4-го календарного дня з дати отримання дозволу;

- час проведення експертизи по визначенню класифікаційного коду товарів за класифікатором товарів ЗЕД (митний збір нараховується, починаючи з 4-го календарного дня з дати прийняття відповідного рішення митним орга-

¹ Див.: Про затвердження Порядку нарахування митних зборів, мита, податку на додану вартість та збору при митному оформленні товарів, транспортних засобів та запасних частин до них, що переміщуються через митний кордон України і належать громадянам: Наказ Держмитслужби України від 27 березня 2000 р. № 164 // Офіц. вісн. України. – 2000. – № 16. – Ст. 684.

² Див.: Про затвердження Порядку зберігання підприємствами товарів та інших предметів, ввезених на митну територію України під митним контролем: Наказ Держмитслужби України від 5 січня 1999 р. № 4 // Там же. – 1999. – № 5. – Ст. 176.

ном);

- час, витрачений на визначення митної вартості (у цьому разі митний збір нараховується, починаючи із 4-го календарного дня з дати прийняття відповідного рішення митним органом).

Не справляється митний збір за весь час перебування під митним контролем товарів та інших предметів у разі:

- тимчасового ввезення на митну територію України або тимчасового вивезення за межі митної території України;
- транзиту через митну територію України;
- отримання (відправлення) громадянами міжнародних поштових відправлень.

Законом передбачена можливість звільнення від певних форм митного контролю. Відповідно до ст. 34 МК України лише у випадках, встановлених МК та іншими законами України, митниця не має права застосовувати всі чи окремі заходи щодо здійснення митного контролю. Тільки законами України надаються митні пільги щодо проходження митного контролю. Незастосування митного контролю не повинно означати звільнення від обов'язку дотримуватися порядку переміщення через митний кордон України товарів та інших предметів.

Законом (міжнародними договорами) можуть бути передбачені конкретні випадки виведення окремих видів товарів та транспортних засобів зі сфери дії митного контролю (особистий багаж Президента України і членів його родини, які супроводжують його; особистий багаж депутатів Верховної Ради України і членів Кабінету Міністрів України при перетинанні ними кордону у зв'язку з виконанням своїх депутатських обов'язків, дипломатична пошта тощо). Згідно з Віденською конвенцією про дипломатичні привілеї (1961 р.) голови дипломатичних представництв іноземних держав в Україні, а також особи, які прирівнюються до них, звільняються від усіх видів митного огляду, включаючи особистий огляд, якщо ці особи перетинають кордон у службових справах. У цьому випадку здійснюється тільки контроль у формі перевірки документів.

Найчастіше подібні винятки стосуються звільнення не від усіх форм митного контролю, а перш за все – від огляду товарів та транспортних засобів. Так, у ст. 35 МК України передбачено, що військові кораблі, судна забезпечення Військово-Морських Сил, укомплектовані повністю командою, та бойові повітряні судна, які проходять через митний кордон України, митному оглядові не підлягають. Огляду не підлягають також іноземні військові кораблі (судна), бойові та військово-транспортні повітряні судна, військова техніка, що прибуває до України чи відбуває за кордон. Військово-транспортні засоби, що згідно зі спеціальною заявою Міністерства оборони України виконують завдання військово-оперативного характеру при проходженні митного кордону України звільняються від огляду, якщо інше не передбачено законо-

давчими актами України.

Із метою спрощення митного оформлення громадян митниці за погодженням з ДМС України (ст. 36 МК України) можуть застосовувати спеціальні митні режими огляду речей. Вперше спрощене митне оформлення громадян відбулося у 1949 р., коли Рада Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАД) прийняла відповідні стандарти та рекомендації щодо оформлення міжнародних авіаперевезень. У 1973 р. у Кіото була прийнята Конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція), яка рекомендувала застосовувати спрощений митний контроль не тільки в аеропортах, а й у портах водного транспорту. У додатку до цієї конвенції була викладена суть двоканальної системи та детальний опис облаштування зеленого та червоного коридорів митного оформлення громадян. Згідно з Конвенцією двоканальна система дозволяє пасажирам обирати один із двох коридорів митного оформлення: зелений – для громадян без речей або з предметами, на які не поширюються заборони, обмеження та митні платежі, червоний – для решти громадян.

Митний кодекс визначив, що однією з умов застосування двоканальної системи митного контролю є відповідне обладнання зони (коридорів) спрощеного контролю. Другою умовою проведення митного контролю за двоканальною системою є чітке інформування громадян про перелік предметів, обов'язкових до декларування під час перетину митного кордону. Громадяни, які проходять через зони (коридори) спрощеного митного контролю, звільняються від подання митної декларації, однак це не означає звільнення їх від обов'язку додержання законодавства і відповідальності за його порушення.

Г л а в а 4. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОРЯДКУ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТОВАРІВ ТА ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ. МИТНІ РЕЖИМИ

4.1. Основні принципи переміщення через митний кордон товарів та транспортних засобів

Значна частина норм митного законодавства пов'язана з переміщенням товарів та транспортних засобів через митний кордон України, тобто здійсненням юридично значимих дій. Порядок переміщення залежить від обраного режиму і відбувається згідно з принципами митного законодавства України.

Основні принципи переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України містяться у розд. IV МК України “Переміщення та пропуск через митний кордон України товарів та інших предметів”.

Відповідно до ст. 50 МК України *переміщення через митний кордон товарів та інших предметів здійснюються у місцях розташування митниць*. У інших місцях товари та інші предмети можуть бути переміщені через митний кордон України лише за згодою митниці.

За ст. 51 МК України ввезення в Україну, вивезення з України та транзит через її територію товарів та інших предметів окремих видів може бути заборонено законодавством України. При цьому *заборони та обмеження не повинні створювати невинуватених перешкод для здійснення будь-яких видів діяльності, не пов'язаних безпосередньо з обставинами, що стали причиною встановлення цієї заборони чи обмеження*. Як правило, такі обмеження направлені на захист публічного порядку та моральних підвалин суспільства.

Стаття 74 МК України встановлює перелік підстав для заборони ввезення чи вивезення конкретних товарів або транспортних засобів:

а) заборонено до ввезення в Україну:

- предмети, що можуть завдати шкоди здоров'ю або загрожувати життю населення та тваринного світу або призвести до руйнування навколишнього середовища;

- продукцію, що містить пропаганду ідей війни, расизму та расової дискримінації, геноциду та іншу, що суперечить відповідним нормам Конституції;

- товари, імпорт яких здійснюється з порушенням прав промислової або інтелектуальної власності;

б) заборонено до вивезення з України:

- предмети, які становлять національне, історичне або культурне надбання українського народу, що визначається відповідно до законів України;

- товари, експорт яких здійснюється з порушенням прав промислової або інтелектуальної власності;

в) заборонено до транзиту через територію України предмети, що можуть завдати шкоди здоров'ю або загрожувати життю населення та тваринного світу чи призвести до руйнування навколишнього середовища.

Конкретний перелік предметів, що не підлягають пропуску через митний кордон України затверджується Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України.

Одночасно з повною заборобою щодо ввезення в Україну або вивезення з України товарів та транспортних засобів можуть бути встановлені обмеження у торгівлі окремими товарами (товарні обмеження); у торгівлі з окремими країнами або групами країн (географічні обмеження); обмеження, що діють впродовж визначеного строку (обмеження за часом).

Обмеження переміщення можуть встановлюватися в актах вітчизняного, а також у джерелах міжнародного права: міжнародних договорах, рішеннях міжнародних організацій (про режим міжнародних санкцій тощо). Про існування обмежень ДМС України повідомляє регіональні митні органи.

Щодо актів українського законодавства, які встановлюють обмеження на ввезення чи вивезення товарів, то підставою для їх прийняття є інтереси економічної політики; захист економічної основи суверенітету; захист внутрішнього споживчого ринку; відповідний захід на дискримінаційні акти іно-

земних держав та їх союзів; виконання міжнародних зобов'язань тощо. Прикладом введення таких обмежень є Постанови Уряду України з цих питань, які приймаються щорічно. З метою формування раціональної структури експорту та імпорту окремих видів товарів і виконання відповідних міжнародних угод ними встановлюються кількісні обмеження шляхом введення квотування товарів, ліцензування залежно як від обраного режиму переміщення (експорт чи імпорт), так і від укладених міжурядових угод, що мають економічний характер (наприклад, експорт визначених видів товарів у окремі держави та їх союзи), або на підставі міжнародних договорів та рішень міжнародних організацій (наприклад, експорт/імпорт озоноруйнівних речовин згідно з Монреальським протоколом)¹.

Наступні загальні взаємопов'язані принципи містяться у ст. ст. 21, 37 та 44 МК України. Відповідно до ст. 21, 37 *товари та інші предмети переміщуються через митний кордон України під митним контролем, для забезпечення якого здійснюється митне оформлення і, крім того, згідно зі ст. 44 вони підлягають декларуванню.*

Слід вказати ще на кілька принципів переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України. До них належить і *принцип переміщення товарів у відповідності із заявленими митними режимами та у встановленні особливого порядку переміщення товарів залежно від їх видів.* Докладно інститути митного контролю, митних режимів та митного оформлення розглядаються у гл. 2 – 4 даного посібника.

Заключний загальний принцип переміщення товарів та транспортних засобів, закріплений у МК України, встановлює, що: *товари та інші предмети, на які встановлено митні пільги щодо обкладання митом, можуть використовуватися виключно з тією метою, у зв'язку з якою було встановлено такі пільги.* У інших цілях такі товари та транспортні засоби можуть використовуватися з дозволу митного органу за умови оплати митних платежів і виконання інших вимог, передбачених законодавством.

4.2. Поняття і види митних режимів. Загальні положення їх застосування

Переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон здійснюється відповідно до заявлених **митних режимів**. Поняття “митний режим” (англ. *customs regime*) служить для визначення можливості переміщення товарів, порядку митного оформлення і митного контролю, розміру митних платежів, які підлягають сплаті по відношенню до товарів та транспортних засобів, що переміщуються, а також визначає коло дій, які можуть бути здійснені щодо останніх.

¹ Див.: Про перелік товарів, експорт та імпорт яких підлягає квотуванню та ліцензуванню у 2001 р.: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2000 р. № 1911 // Уряд. кур'єр. – 2001. – № 6. – С. 14, 15.

Митний режим є однією з основних категорій митного законодавства України і визначає:

- конкретний порядок переміщення товарів через митний кордон України у залежності від їх призначення;
- умови знаходження товарів та їх припустиме використання на (за межами) митної території;
- межі прав фізичних та юридичних осіб по розпорядженню товарами, що знаходяться у їх володінні;
- додаткові вимоги до даного товару, а також до правового статусу особи, яка переміщує його через митний кордон (у випадках, передбачених митним законодавством).

Визначення митних режимів здійснюється за такими ознаками:

- походження товарів (український чи іноземний);
- вибрана юридичними чи фізичними особами мета переміщення;
- напрямок переміщення;
- строк знаходження товарів під митним режимом;
- сплата митних платежів, а також надання митних пільг;
- статус товарів після завершення митного оформлення.

Вибір або зміна митного режиму стосовно товарів є прерогативою особи, яка переміщує товари. Митні органи при цьому приймають рішення про можливість розміщення конкретного товару під митний режим, обраний особою, яка здійснює декларування, тобто надають дозвіл на використання даного режиму або відмовляють у такому дозволі, виходячи з умов, визначених МК України.

Розміщення товарів під окремі митні режими може обмежуватися у випадках невиконання або неповного виконання умов розміщення товарів під даний митний режим залежно від статусу товарів, їх призначення, сфери застосування чи використання тощо. Наприклад, під режим реекспорту можуть розміщуватися тільки іноземні товари, під режим реімпорту – виключно українські товари, вивезені з України у режимі експорту. Знаходження товарів під деякими митними режимами обмежується визначеними термінами. Товари, що ввезені на митну територію України, можуть зберігатися у режимі митного складу протягом трьох років. Товари, що вивозяться за межі митної території України, можуть зберігатися у режимі митного складу протягом трьох місяців.

Перед розглядом окремих видів митних режимів підкреслимо такі моменти.

Митний кодекс України 1991 р. не містить визначення митних режимів і не встановлює їх перелік. У розд. IV МК України “Переміщення та пропуск через митний кордон України товарів та інших предметів” визначається лише загальний порядок положення про пропуск через митний кордон товарів та інших предметів.

Норми гл. 1, 3 розд. IV зводяться у частині переміщення (пропуску) товарів та інших предметів до регулювання пропуску з метою вільного використання на митній території України або за її межами (ст. ст. 53, 70 МК України); пропуску з метою тимчасового ввезення / вивезення (ст. 71 МК України) та транзиту через територію України (ст. ст. 54, 72 МК України). Цим самим різко звужується діапазон, обмежуються можливості фізичних та юридичних осіб у застосуванні засобів і методів, якими вони могли б користуватися, а також обмежується інструментарій самих митних органів. Вказані обставини по суті гальмують активну і ефективну їх діяльність.

Визначення митного режиму міститься у Положенні про вантажну митну декларацію, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 1997 р. № 574¹. Митний режим розглядається як сукупність положень, що визначають для митних цілей статус товарів та інших предметів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон України. Що стосується видів митних режимів, то їх перелік наведено у класифікаторі процедур переміщення товарів через митний кордон України (розд. 1 “Митні режими” дод. № 2 до наказу Держмитслужби України від 9 липня 1997 р. № 307)². У ньому було зазначено п’ятнадцять режимів.

Було вказано, що два з них (переробка під митним контролем та вільний митний склад) у зв’язку з відсутністю підстав для їх використання на території України не застосовуються при митному оформленні вантажів.

Зазначені у класифікаторі процедур переміщення товарів режими у повному обсязі не здійснювалися. Пред’являти митному органу товари у зв’язку з відсутністю законодавчого врегулювання і визначення механізму застосування стало можливим тільки стосовно п’яти режимів³.

Принципово новий підхід до проблеми переміщення товарів та транспортних засобів і встановлення переліку митних режимів відбитий у проекті нового митного кодексу України, що містить достатньо розгорнутий перелік митних режимів, але є підстави вважати, що і цей перелік не є вичерпним, він може бути доповнений. У перехідний період, коли відбуваються економічні, політичні і соціальні зміни, пов’язані зі становленням ринкових відносин, завжди існує об’єктивна зумовленість введення нових видів митних режимів.

Розглянемо найбільш відомі митні режими залежно від цільового призначення.

І м п о р т товарів, тобто випуск їх для вільного використання на митній території України, – митний режим, при якому товари, що ввозяться на

¹ Офіц. вісн. України. – 1997. – № 24. – С. 89.

² Там же. – № 40. – С. 121.

³ Див.: “Про затвердження порядку заповнення граф вантажної митної декларації відповідно до митних режимів експорту, імпорту, транзиту, тимчасового ввезення (вивезення), митного складу, магазину безмитної торгівлі: Наказ Держмитслужби України від 30 червня 1998 р. № 380 // Там же. – 1998. – № 30. – Ст. 1148.

митну територію України, залишаються постійно на цій території без зобов'язання про їх вивезення.

Умовами розміщення товарів під режим випуску для вільного обігу є подання митному органу України підстав на ввезення, сплата мита, митних зборів, якщо відповідно до законодавства України такі товари підлягають митному обкладанню, а також додержання заходів нетарифного регулювання та інших обмежень.

Режим випуску для вільного обігу, як і інші види митних режимів, передбачає попередню заяву зацікавленої особи про використання даного режиму.

Дана процедура здійснюється шляхом декларування товарів із заявою мети їх переміщення, проведення митним органом митного оформлення товарів та надання дозволу на їх випуск у вільний обіг або відмова у цьому.

Умови розміщення товарів під режим імпорту на практиці створюють складний механізм використання цілої системи інструментів регулювання ввезення товарів на митну територію України (аналогічні механізми властиві і всім іншим режимам). Застосування цих інструментів засновано на правилах, встановлених нормами не тільки митного, але й інших галузей законодавства, які прийнято поділяти на два блоки питань: митно-тарифне регулювання та нетарифні обмеження.

Система митно-тарифного регулювання включає застосування ввізних мит, інших податків, сплата яких є умовою розміщення товарів, що ввозяться, під режим випуску для вільного обігу (див.: гл. 6 посібника).

Нетарифні методи регулювання застосовуються при проведенні певних видів контролю стосовно товарів та інших предметів, що ввозяться або вивозяться. Найбільш важливе значення серед нетарифних засобів мають сертифікація якості (контроль за безпекою), кількісні обмеження, ліцензування товарів.

Сертифікація імпортованої продукції. Із метою реалізації єдиної технічної політики у галузі стандартизації, метрології і сертифікації, захисту інтересів споживачів і держави у питаннях безпеки продукції для життя, здоров'я і майна громадян, охорони навколишнього середовища Декретом Кабінету Міністрів "Про стандартизацію і сертифікацію" від 10 травня 1993 р. за № 46-93¹ передбачено сертифікування імпортованих товарів (продукції), що переміщується через митний кордон України з метою її подальшої купівлі-продажу або обміну.

Перелік товарів (продукції), що підлягають обов'язковій сертифікації при ввезенні на митну територію України визначено низкою законодавчих актів.

Постановою Кабінету Міністрів України від 14 листопада 1997 р. "Про

¹ Відомості Верхов. Ради України. – 1993. – № 23. – Ст. 289.

затвердження Порядку митного оформлення імпорتنих товарів (продукції), що підлягають обов'язковій сертифікації на Україні”¹, визначено механізм митного оформлення імпорتنих товарів (продукції), що підлягають обов'язковій сертифікації в Україні і ввозяться на митну територію України суб'єктами підприємницької діяльності з метою їх продажу або обміну.

Відповідно до затвердженого Порядку обов'язковій сертифікації не підлягають товари, що ввозяться:

- як дарунок;
- у режимі тимчасового ввезення (вивезення);
- як гуманітарна і технічна допомога;
- як інвестиції до статутного фонду учасників господарської діяльності або на підставі договорів про спільну інвестиційну діяльність;
- для проведення виставок;
- у режимі реімпорту;
- на митні ліцензійні склади;
- у режимі імпорту для подальшого реекспорту у порядку, затвердженому ДМС України.

Підставою для митного оформлення товарів (продукції), що підлягають обов'язковій сертифікації, у вільне використання на митній території України є сертифікат відповідності (або свідоцтво про визнання іноземного сертифіката) товару (продукції) або їхні копії, видані Держстандартом або уповноваженим ним органом сертифікації на конкретну партію товарів (продукцію), а також наявність товару (продукції) у Єдиному реєстрі сертифікованої в Україні продукції.

Сертифікат (свідоцтво) разом із вантажною митною декларацією та іншими документами, необхідними для митного оформлення відповідного товару, подається митному органу, у зоні діяльності якого перебуває одержувач товару.

У разі відмови уповноваженого органу видати сертифікат відповідності товару (продукції) або свідоцтво про визнання іноземного сертифіката товар (продукцію) має бути вивезено за межі України.

В е т е р и н а р н и й к о н т р о л ь. Згідно зі ст. 22 Закону України “Про ветеринарну медицину” від 25 червня 1992 р.² пропуск через митний кордон України тварин, продуктів тваринного походження, готових харчових продуктів, сировини тваринного походження, кормів тваринного та рослинного походження, кормових добавок, штамів мікроорганізмів, засобів захисту тварин, засобів ветеринарної медицини, а також предметів і матеріалів, які можуть бути носіями збудників інфекційних захворювань тварин, та інших вантажів, підконтрольних службі державної ветеринарної медицини, дозво-

¹ Уряд. кур'єр. – 1997. – № 207-208. – С. 15.

² Відомості Верхов. Ради України. – 1992. – № 36. – Ст. 531 (у ред. Закону від 05.12.1996 р. // Там же. – 1997. – № 7. – Ст. 56).

ляється тільки після проходження обов'язкового ветеринарного контролю. Митне оформлення вантажів може бути завершено лише після проходження зазначеного контролю, який проводять спеціалісти регіональних служб державного ветеринарного контролю та митниць і митних постів.

Постановою Кабінету Міністрів України “Про заходи запобігання виникненню небезпечних захворювань тварин” від 30 травня 1996 р. № 584¹ встановлено, що ввезення тварин, продуктів і сировини тваринного походження та їх транзит через територію України здійснюється лише за умов:

- урахування епізоотичного стану країн-експортерів;
- наявності сертифікатів державної ветеринарної служби країн-експортерів;
- здійснення державного ветеринарного контролю.

Підставою для пропуску через митний кордон України вантажів, підконтрольних державному ветеринарному контролю, є ветеринарне свідоцтво.

Фітосанітарний контроль запроваджується з метою запобігання завезенню та поширенню на території України небезпечних шкідників, хвороб рослин і бур'янів. Відповідно до ст. 11 Закону України “Про карантин рослин” від 30 червня 1993 р.² ввезення в Україну матеріалів, що підлягають фітосанітарному контролю проводиться за наявності:

- фітосанітарного сертифіката, що видається державними органами з карантину і захисту рослин країни-експортера;
- карантинного дозволу на імпорт, що видається Головною державною інспекцією з карантину рослин України.

Перелік підкарантинних матеріалів та об'єктів визначається Статутом з карантину рослин в Україні, що затверджується Кабінетом Міністрів України. Фітосанітарний контроль поширюється на всі продукти рослинного походження і здійснюється згідно з Правилами фітосанітарного контролю на державному кордоні України, які затверджено наказом Головної державної інспекції з карантину рослин 25 вересня 1996 р. № 72.

Митне оформлення вантажів проводиться лише після фітосанітарного контролю.

Екологічний контроль запроваджується у пунктах пропуску через державний кордон з метою гарантування екологічної безпеки при ввезенні на територію України небезпечної для здоров'я населення і навколишнього середовища продукції (відходів, вторинної сировини тощо). Перелік пунктів пропуску (митних постів) через державний кордон, у яких здійснюється цей вид контролю, затверджує Кабінет Міністрів України.

Екологічному контролю підлягають: транспортні засоби, у тому числі літаки, судна, військові кораблі; вантажі, що містять промислову сировину,

¹ Збір. постанов Уряду України. – 1996. – № 13. – Ст. 356.

² Відомості Верхов. Ради України. – 1993. – № 34. – Ст. 352.

відходи виробництва, хімічні сполуки, токсичні, хімічні, радіоактивні та інші небезпечні для навколишнього природного середовища і здоров'я людей речовини, засоби захисту рослин, стимулятори їх росту, добрива; всі види риб, диких тварин і рослин, зоологічних, ботанічних, мінералогічних колекцій, мисливських трофеїв.

Митне оформлення зазначених вантажів може бути завершено на підставі відповідних документів, що дозволяють пропуск вантажу через митний кордон України.

Санітарно-епідеміологічний контроль. Проведення державної санітарно-гігієнічної експертизи стосовно розробки, виробництва і застосування продукції, що може негативно впливати на здоров'я людини, покладено на органи Державної санітарно-епідеміологічної служби Міністерства охорони здоров'я. Основні положення та вимоги щодо захисту населення від застосування недоброякісної продукції визначено Законом України "Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення" від 24 лютого 1994 р.¹ Під дію санітарно-епідеміологічного контролю підпадають продукти харчування, лакофарбові вироби, будівельні матеріали, побутові прилади та вироби, транспортні засоби, обчислювальна техніка. Згідно з Законом України "Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції" від 17 липня 1997 р.² підлягає обов'язковому санітарно-епідеміологічному контролю сільськогосподарська продукція, що ввозиться на митну територію України.

Ввозити такі товари з-за кордону і реалізувати чи використовувати їх в Україні можна лише за наявності гігієнічного висновку санітарно-гігієнічної експертизи.

Для переміщення через митний кордон України деяких товарів необхідно пред'явити при їх митному оформленні спеціальні дозволи або додаткові документи. Наприклад, з метою гарантування національної безпеки і виконання Україною міжнародних зобов'язань з нерозповсюдження зброї масового знищення, засобів її доставки та обмеження передач звичайних видів озброєння запроваджено *Державний експортний контроль*. Це комплекс заходів, які застосовують державні органи з метою забезпечення контролю за міжнародними передачами озброєння, військової і спеціальної техніки, окремих видів сировини, матеріалів, устаткування і технологій, що можуть бути використані для їх виготовлення. Положення про Державний експортний контроль в Україні затверджено Указом Президента України від 13 лютого 1998 р.³

Порядок надання гарантій та здійснення державного контролю за виконанням зобов'язань щодо використання у заявлених цілях товарів, які підля-

¹ Відомості Верхов. Ради України. – 1994. – № 27. – Ст. 218.

² Там же. – 1997. – № 44. – Ст. 281.

³ Офіц. вісн. України. – 1998. – № 7. – Ст. 242.

гають державному експортному контролю, здійснюється відповідно до Положення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 травня 1999 р. № 920.¹ У ньому встановлено порядок одержання міжнародних імпорتنих сертифікатів та інших документів, які містять державні гарантії щодо використання товарів у заявлених цілях; сертифікатів підтвердження доставки; реекспорт та передачу таких товарів іншим кінцевим споживачам тощо.

Суб'єктів ЗЕД, яким надано повноваження на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, визначає Кабінет Міністрів України, а порядок пропуску встановлює ДМС України.

Відповідно до Закону України “Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними” від 18 листопада 1997 р.² Державний гемологічний центр проводить незалежну експертизу та контроль за якістю сировини і виробів із дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння і виробів з них. Експертний висновок встановленого Міністерством фінансів зразка відносно експертизи вартості та якості дорогоцінного, напівдорогоцінного і декоративного каміння у виробах і сировині є обов'язковим для надання митним службам.

Згідно з Законом України “Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотронних речовин, їх аналогів і прекурсорів” від 15 грудня 1995 р.³ імпорт та експорт наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів здійснюються за умови одержання сертифіката на кожну окрему операцію.

У ст. 5 Декрету Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” від 19 лютого 1993 р. № 15-93⁴ вказано, що ввезення (вивезення), переказ, пересилка в Україну (за межі України) валютних цінностей може здійснюватися за індивідуальною ліцензією Національного банку України на здійснення валютних операцій, яка є підставою для митного оформлення.

К і л ь к і с н і о б м е ж е н н я імпорту (експорту) вводяться у надзвичайних випадках з метою:

- забезпечення національної безпеки України;
- виконання міжнародних зобов'язань України з урахуванням стану на внутрішньому товарному ринку;
- захисту внутрішнього ринку України виходячи з національних інтересів.

¹ Там же. – 1999. – № 24. – Ст. 1005.

² Відомості Верхов. Ради України. – 1998. – № 9. – Ст. 34.

³ Відомості Верхов. Ради України. – 1995. – № 10. – Ст. 60 (у ред. від 08.07.1999 р. // Там же. – 1999. – № 36. – Ст. 317).

⁴ Там же. – 1993. – № 17. – Ст. 184.

Кабінет Міністрів України щорічно постановами затверджує перелік товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню та квотуванню у поточному році. Так, на 2001 р. визначені загальні обсяги квот товарів, експорт яких підлягає ліцензуванню (бурштин, дорогоцінні метали, дорогоцінне каміння тощо); перелік товарів, імпорт яких підлягає ліцензуванню (хімічні засоби захисту рослин, косметичні препарати і засоби особистої гігієни, ветеринарні препарати тощо); встановлено перелік товарів, що підлягають квотуванню і ліцензуванню в окремі країни та до деяких союзів країн.

Р е і м п о р т т о в а р і в – це митний режим, відповідно до якого товари, що походять з України та були вивезені за межі митної території України згідно з митним режимом експорту, не пізніше визначеного терміну ввозяться на митну територію України для вільного використання. Необхідність зворотного ввезення з-за кордону може виникнути внаслідок зміни кон'юнктури ринку, розриву угоди, псування тощо. Ввозитися товари повинні у тому ж стані, в якому вони були у момент вивезення, крім змін внаслідок природної зношеності або втрати при нормальних умовах транспортування та зберігання. Власникам таких товарів повертається вивізне (експортне) мито, що було сплачене при експорті цих товарів. До товарів, що ввозяться у режимі реекспорту, не застосовуються заходи економічної політики.

Е к с п о р т – митний режим, відповідно до якого товари вивозяться за межі митної території України без зобов'язання про їх повернення на цю територію та без встановлення умов їх використання за межами митної території України.

До експорту товарів та послуг до недавнього часу більшою мірою, ніж до товарів, що розміщувалися під інші митні режими, застосовувалися заходи державного регулювання – квотування, ліцензування та ін. Курс, який було взято на лібералізацію ЗЕД у середині 90-х років став винятково важливим і актуальним для укріплення експортного потенціалу України на сучасному етапі економічних реформ. Важливість експорту як фактору підтримки виробництва і джерела валюти для задоволення першочергових потреб народного господарства особливо зросла. Це стало підставою для розвитку українського експорту та підвищення його ефективності.

Державне регулювання експорту здійснюється в основному за допомогою валютного контролю за експортними угодами. Відповідно до Закону України “Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті” від 23 вересня 1994 р.¹ виручка резидентів у іноземній валюті підлягає зарахуванню на їх валютні рахунки в уповноважених банках у терміни виплати заборгованостей, зазначені в контрактах, але не пізніше 90 календарних днів із дати митного оформлення (виписки вивізної вантажної митної декларації) продукції, що експортується, а в разі експорту робіт (послуг), прав інтелектуальної

¹ Відомості Верхов. Ради України. – 1994. – № 40. – Ст. 364.

власності – з моменту підписання акта або іншого документа, що засвідчує виконання робіт, надання послуг, прав інтелектуальної власності.

До заходів державного регулювання належить і реєстрація експортних контрактів, яку запроваджено Указом Президента України “Про облік окремих видів зовнішньоекономічних договорів (контрактів) в Україні” від 7 листопада 1994 р. № 659/94.¹

Обліку (реєстрації) підлягають зовнішньоекономічні договори (контракти), укладені суб’єктами ЗЕД України всіх форм власності, предметом яких є:

- товари, відносини з реекспорту яких регулюються чинним законодавством України та міжнародними договорами України;
- товари походженням з України, щодо яких міжнародними договорами України передбачено добровільні обмеження експорту з метою запобігання демпінгу;
- товари походженням з України, щодо яких здійснюються антидемпінгові процедури;
- товари походженням з України, імпорт яких до інших держав квотується, контингується, ліцензується відповідно до законодавства цих держав або нормативних актів економічних угруповань митних союзів;
- товари походженням з України, експорт яких здійснюється у рамках бартерних (товарообмінних) операцій чи операцій із зустрічною торгівлею.

Порядок здійснення реєстрації встановлює Міністерство економіки України. Мінекономіки також затверджує Перелік товарів походженням з України, щодо яких міжнародними договорами передбачено добровільні обмеження експорту; Перелік товарів, експорт яких здійснюється відповідно до конкретних заходів для запобігання антидемпінговим процедурам та Перелік країн, в разі експорту до яких деяких товарів зовнішньоекономічні договори (контракти) підлягають обліку (реєстрації).

Умовами вивозу товарів за межі митної території України в режимі експорту є: сплата вивізного мита, податків та інших митних платежів, встановлених при експорті товарів; дотримання експортером заходів нетарифного регулювання та інших обмежень. У зазначених випадках товари, що експортуються, звільняються від сплати податків або сплачені суми податків підлягають поверненню.

При випуску товарів під митним режимом експорту вони повинні бути вивезені за межі митної території України у тому ж стані, в якому вони були під час прийняття митної декларації, крім зміни товарів внаслідок природного зношення або втрат за нормальних умов транспортування і зберігання.

Ввезені на митну територію України товари можуть бути вивезені знову. У цьому випадку вони оформлюються відповідно до режиму реекспорту.

¹ Право України. – 1995. – № 1. – С. 59.

Реекспорт товарів – митний режим, при якому іноземні товари вивозяться з митної території України без сплати вивізного експортного мита та інших податків, встановлених при експорті товарів, а сплачене при ввезенні ввізне (імпортне) мито та податки повертаються, заходи економічної політики не застосовуються.

Товари можуть вивозитися в режимі реекспорту якщо: є дозвіл уповноваженого органу; товари знаходяться у тому ж стані, у якому вони були на момент ввезення на митну територію України, крім змін внаслідок природного зношення та втрат при нормальних умовах транспортування та зберігання; товари не використовувались на території України з метою одержання прибутку; товари вивозяться не пізніше встановленого строку.

Транзит товарів – митний режим, що передбачає переміщення товарів під митним контролем між двома пунктами або у межах одного пункту пропуску через державний кордон України.

Із урахуванням джерел правового регулювання і сфери застосування транзиту виділяють дві його форми: а) міжнародний транзит, використання якого регламентується положеннями міжнародних конвенцій з питань транзиту або передбачається окремими положеннями інших міжнародних угод (наприклад, Всесвітньою поштовою конвенцією); б) транзит товарів, який здійснюється згідно з національним законодавством.

Регламентація цього митного режиму міститься у МК України, Законі України “Про транзит вантажів” від 20 жовтня 1999 р.¹ і низці нормативних актів. Правове регулювання транзиту транспортних засобів займає окреме місце у митному регулюванні ЗЕД. Це пояснюється тим, що транспортні засоби у системі міжнародного обміну не є, як правило, безпосереднім об’єктом державного регулювання зовнішньоторгової діяльності. Тому положення МК України щодо режиму транзиту стосуються тільки товарів. Дія Закону України “Про транзит вантажів” не поширюється на транзит пошти, багажу, зброї, наркотичних засобів, психотронних речовин, небезпечних і шкідливих відходів, продукції подвійного призначення, експорт та імпорт товарів, переміщення товарів з використанням трубопровідного транспорту та ліній електропередачі.

Регламентація митного режиму транзиту товарів, що встановлена національним законодавством, створює основу застосування режиму з урахуванням потреб конкретних учасників транзиту, специфіки різних способів транспортування, особливих властивостей окремих товарів тощо.

Згідно зі ст. 72 МК України з метою транзиту через територію України пропускаються товари та інші предмети:

1) на транзит яких через територію України митниці засвідчено підставу, передбачену законодавством України;

¹ Відомості Верхов. Ради України. – 1999. – № 51. – Ст. 446.

2) за митне оформлення переміщення яких через митний кордон України митниці сплачено митні збори.

Відповідно до Закону України “Про транзит вантажів” застосування даного режиму забезпечується шляхом: відсутності будь-якої дискримінації стосовно учасників транзиту, транзитного вантажу за ознакою його місця походження, відправлення, ввезення, вивезення чи призначення або у зв’язку з обставинами, що стосуються права власності на цей вантаж або на транспортний засіб транзиту, місця реєстрації чи прапора останнього, а також при оподаткуванні операцій, пов’язаних з транзитом вантажів, за винятками адекватного реагування на дискримінаційні заходи стосовно України чи економічних санкцій міжнародних організацій, підтриманих Україною; вільного вибору учасниками транзиту транзитних послуг, робіт (крім випадків, визначених законами та міжнародними договорами України), їх надавачів (виконавців), засобів транзиту, а також маршрутів транзиту; відсутності не обґрунтованих затримок і обмежень, у тому числі стосовно засобів транзиту, та звільнення від сплати будь-яких інших платежів, крім єдиного збору, що справляється у пунктах пропуску через державний кордон України.

Вантажі, що переміщуються транзитом через територію України, підлягають обов’язковому декларуванню.

Здійснюється транзит відповідними автомобільними, залізничними, водними та повітряними шляхами у прямому або змішаному сполученні. У прямому сполученні транзит передбачає транспортування товарів одним видом транспорту без перевантаження на інший. Транзит товарів у прямому сполученні здійснюється за єдиним транспортним документом на всьому шляху проходження. У змішаному сполученні транзит може бути пов’язаний з перевантаженням товарів з одного виду транспорту на інший, сортуванням, пакуванням, обмірюванням, накопиченням, формуванням або подрібненням партій вантажу, тимчасовим зберіганням тощо.

Регламентація митного режиму транзиту товарів містить спеціальні обмеження, що стосуються переміщення у рамках даного режиму деяких товарів. Так, переміщення транзитом підакцизних товарів може здійснюватися за умови надання власником товарів чи уповноваженою ним особою відповідних фінансових гарантій щодо обов’язкової доставки товарів у митниці призначення або за умови охорони й супроводження товарів митними органами із залученням у випадку необхідності підрозділів Міністерства внутрішніх справ. Транзит підакцизних товарів через територію України здійснюється шляхами і напрямками через пункти пропуску на митному кордоні у граничні строки (залежно від виду транспорту). Ці умови визначаються Кабінетом Міністрів України.

Окремо визначаються пункти пропуску на митному кордоні України, через які ввозяться з метою імпорту і транзиту, а також вивозяться алкогольні напої та тютюнові вироби, на які встановлено акцизний збір.

Товари, що переміщуються транзитом, повинні:

а) залишатися у незмінному стані (крім змін внаслідок природної зношеності або втрат); б) не використовуватися з будь-якою іншою метою, крім транзиту; в) у випадках, визначених чинним законодавством, переміщуватися за наявності дозволу встановленими маршрутами та шляхами у встановлені строки.

Товари протягом усього часу їх транзитного перевезення, тобто поки вони залишаються під режимом транзиту, знаходяться під митним контролем. Митний контроль починається з моменту ввезення в Україну і закінчується вивезенням з України.

Дія митного режиму транзиту товарів завершується після доставки, надання товарів та документів на них у встановлені строки у митний орган призначення і проведення відповідних процедур. Після митного оформлення товарів при завершенні режиму транзиту вони мають бути вивезені за межі митної території України або розміщені під інший митний режим.

Режим тимчасового ввезення або тимчасового вивезення встановлює вимоги, дотримання яких допускає тимчасове користування іноземними товарами на території України, а українськими – за її межами. Відповідно до ст. 71 МК України тимчасове ввезення (вивезення) товарів та інших предметів здійснюється під зобов'язання про зворотне вивезення (ввезення) на строк до одного року. Згідно з заявами підприємств чи громадян із урахуванням тривалості господарської, наукової, гуманітарної та інших видів діяльності ДМС України може продовжити цей строк.

Зміст даного режиму, як і статус товарів, що розміщуються під режим, перш за все визначаються тимчасовим характером перебування і використання таких товарів. Значення самого режиму зумовлено потребами розвитку торгових та інших форм міжнародного співробітництва. Його застосування дозволяє зняти деякі перепони для розвитку економічних, культурних, гуманітарних зв'язків із закордонними країнами. Даний митний режим найчастіше заявляють при ввезенні (вивезенні) транспорту, що здійснює міжнародні перевезення, багатозворотної тари, виставочних експонатів, рекламних матеріалів, обладнання, якщо їх використання носить разовий характер і не має сенсу розміщувати їх під режим випуску для вільного обігу.

Товар, поміщений під режим тимчасового ввезення (вивезення), повинен бути використаний таким чином, щоб при завершенні режиму він знаходився у незмінному стані, крім змін, що відбулися внаслідок природної зношеності та зменшення. Така вимога обмежує можливості користування тимчасово ввезеними (вивезеними) товарами. Наприклад, виключається проведення будь-яких операцій по їх переробці або обробці. Деякі товари взагалі заборонено поміщати під цей режим (наприклад, зразки й матеріали, що витрачаються, харчові продукти, напої, тютюнові вироби, за винятком випадків тимчасового ввезення (вивезення) у рекламних цілях у одиничних примірниках).

ках.

До закінчення терміну тимчасового ввезення на митну територію України товари та інші предмети мають бути:

- 1) вивезені за межі цієї території;
- 2) або заявлені митниці з метою вільного використання;
- 3) або передані митниці з метою передачі у власність держави;
- 4) або передані митниці для зберігання;
- 5) або знищені під митним контролем митниці, якщо такі товари та інші предмети не можуть бути використані як вироби чи матеріали.

Тимчасово вивезені за межі митної території товари та інші предмети до закінчення терміну тимчасового вивезення мають бути:

- 1) ввезені на митну територію України;
- 2) або заявлені митниці з метою вільного використання за межами цієї території;
- 3) або заявлені митниці як такі, що загинули або були знищені за межами митної території України.

Митний режим тимчасового ввезення (вивезення) завершується по закінченні встановлених строків і при зворотному вивезенню (ввезенню) товарів, які знаходяться під цим режимом, або до моменту закінчення строків – при заяві таких товарів під інший режим.

При режимі митного ліцензійного складу ввезені на митну територію товари зберігаються під митним контролем без справлення мита та інших податків і без застосування до них заходів нетарифного регулювання та інших обмежень у період зберігання, а товари, що вивозяться за межі митної території України, зберігаються під митним контролем після митного оформлення до їх вивезення за межі території України.

Значення митного складу для підприємництва у сфері ЗЕД визначається перш за все тим, що за товар, розміщений під цим режимом, надається можливість сплачувати митні платежі або піддаватися нетарифним методам регулювання (квотування, ліцензування, спеціальні дозволи) тільки за фактом угоди. Це дає можливість учаснику ЗЕД прийняти вигідне рішення, погодивши свій вибір із кон'юнктурою відповідного товарного ринку, здійснити угоди у найбільш сприятливий час (залежно від цінового фактору, що складеться), зекономити на накладних витратах, завозячи великі партії товарів, одержати інші вигоди і запобігти невігідним ситуаціям. Крім того, самі товари, що перебувають у режимі митного складу, можуть бути (з дозволу митного органу) підготовлені до продажу, транспортування, можуть сортуватися, пакуватися тощо.

Правовою основою застосування даного режиму є МК України, постановою Кабінету Міністрів України “Про впорядкування діяльності митних

ліцензійних складів” від 2 грудня 1996 р.¹ та Положення про відкриття і експлуатацію митних ліцензійних складів, затверджене наказом Держмитслужби України від 31 грудня 1996 р.²

Зберігання товарів у режимі митного складу забезпечується шляхом використання спеціально обладнаного приміщення або іншого місця – митного ліцензійного складу. Власниками таких складів є суб’єкти підприємницької діяльності, які отримали ліцензію на право їх відкриття та експлуатації. Територія складу є зоною митного контролю і становить невід’ємну складову частину митної території України. Митний ліцензійний склад може бути відкритого типу (який використовує для зберігання товарів будь-яка особа) і закритого типу (який використовується для зберігання товарів, що належать власникові складу). Дія режиму митного складу заснована на адміністративній фікції, згідно з якою вважається, що іноземні товари, які перебувають на митному складі, знаходяться поза національною територією.

Товари, ввезені на митну територію України, можуть зберігатися в режимі митного складу протягом трьох років. Для окремих видів товарів цей строк може бути обмежений митним органом. Розміщуються товари у митному складі і випускаються з нього у присутності уповноважених службових осіб митного органу.

Вільна митна зона, вільний митний склад – митний режим, який застосовується щодо товарів, які розміщуються та використовуються у відповідних типах спеціальних (вільних) економічних зон (вільних економічних зон) – територіальних утвореннях чи приміщеннях.

Правові та економічні основи створення спеціальних вільних економічних зон в Україні були закладені Законом України “Про загальні засади створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон” від 13 жовтня 1992 р.³ Згідно з його умовами на території України можуть створюватися спеціальні вільні економічні зони різних функціональних типів: вільні митні зони та порти, експортні, транзитні зони, митні склади, туристсько-рекреаційні, страхові, банківські тощо. Окремі зони можуть поєднувати в собі функції, властиві різним типам спеціальних (вільних) економічних зон, створення яких передбачено діючим законодавством.

Статус і територія спеціальної вільної економічної зони, а також строк, на який вона створюється, визначаються Верховною Радою України шляхом прийняття окремого закону для кожної спеціальної вільної економічної зони.

У спеціальних вільних економічних зонах створюються сприятливі митні умови та режими митного оподаткування: пільгові режими та рівень оподаткування, специфічні валютно-фінансові умови, банківсько-кредитна

¹ Уряд. кур’єр. – 1996. – № 230-231. – С. 12.

² Офіц. вісн. України. – 1997. – № 123. – С. 124.

³ Відомості Верхов. Ради України. – 1992. – № 50. – Ст. 676.

система, система кредитування і страхування, умови застосування окремих видів платежів та система державного інвестування.

Зміст режиму зводиться до того, що іноземні товари розміщуються і використовуються у відповідних територіальних межах і приміщеннях (місцях) без стягнення мита, податків, а також без застосування до вказаних товарів заходів економічної політики (квотування, ліцензування), а українські товари розміщуються і використовуються на умовах, що застосовуються до вивезення згідно з митним режимом експорту.

Під митні режими вільної економічної зони чи вільного складу можуть бути розміщені товари, що не заборонені до ввезення на українську територію і вивезення з неї.

Вільна митна зона і вільний склад являють собою безмитну торгову та складську територію, де товари іноземного походження можуть зберігатися, продаватися і купуватися без сплати мита і податків, тобто в плані податкового режиму вона розглядається як така, що знаходиться за межами митного кордону. Периметри вільних митних зон і вільних митних складів є митним кордоном України.

Магазин безмитної торгівлі. Використання даного режиму дозволяє продати іноземний товар під митним контролем на митній території України без стягнення мита і застосування до товарів заходів економічної політики. Від митного складу магазин безмитної торгівлі відрізняється перш за все метою розміщення під митний режим не для зберігання товарів протягом певного строку, а для його продажу. Той факт, що товар іноземного виробництва реалізується на українській митній території без стягнення мита і застосування заходів економічної політики, свідчить про те, що магазин безмитної торгівлі відрізняється від режиму імпорту.

Об'єктами даного митного режиму можуть виступати як товари іноземного виробництва, так і вітчизняні.

Розташовуються безмитні магазини на території України у зонах митного контролю пунктів пропуску через державний кордон України.

Положення про порядок продажу товарів безмитними магазинами затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 червня 1998 р. № 984.¹

Імпортні і вітчизняні товари можуть надходити до безмитних магазинів на умовах попередньої оплати, оплати за фактом та укладення договорів комісії. Товари для продажу повинні мати відповідне маркування, яке б давало змогу їх легко ідентифікувати. Вид і метод маркування товарів затверджується начальником митниці, в зоні діяльності якої знаходиться безмитний магазин.

Посадові особи митниці мають право доступу до приміщення безмит-

¹ Офіц. вісн. України. – 1998. – № 26. – Ст. 951.

ного магазину у будь-який час його роботи. У неробочий час товари зберігаються у приміщенні митного магазину з обов'язковим накладанням митного забезпечення на всі місця доступу. Товари можуть знаходитися у безмитному магазині протягом трьох років з дня надходження, крім товарів з обмеженим строком зберігання. Після закінчення цього строку або впродовж строку товари можуть бути заявлені митниці:

- для вільного використання на митній території України;
- для вільного використання за межами вільної території України;
- для розміщення в режимі “митний склад”;
- для знищення під митним контролем.

Приміщення безмитного магазину повинне відповідати всім вимогам, встановленим для підприємств роздрібної торгівлі, а також бути обладнаним засобами, які забезпечують неможливість надходження або продажу товарів поза митним контролем та можливість накладання митницею митного забезпечення на всі місця доступу до приміщення магазину. Порядок ведення обліку та звітності під час надходження товарів та їх продажу і ліквідації безмитних магазинів визначає ДМС України.

Переробка на митній території України та переробка за межами України. У процесі здійснення ЗЕД іноді виникає потреба провести певну обробку товарів, їх складування або ремонт, що можуть бути виконані на митній території України та за її межами.

При переробці товарів на митній території України імпортовані товари використовуються у встановленому порядку без застосування щодо них заходів економічної політики і з поверненням сум ввізного мита та податків за умови вивезення відповідно до митного режиму експорту. Застосування даного режиму може мати певні обмеження щодо проведення окремих операцій, включаючи умови та порядок використання українських товарів.

При переробці товарів поза митною територією України українські товари вивозяться без застосування до них заходів економічної політики і використовуються поза митною територією України з метою їх переробки та подальшого випуску продуктів переробки у вільний обіг на митній території України з повним або частковим звільненням від мита та податків і без застосування до товарів заходів економічної політики.

Знищення – митний режим, при якому іноземні товари знищуються під митним контролем шляхом приведення їх у непридатний для використання стан. Мито і податки при цьому не стягуються. Не застосовуються і заходи економічної політики.

Відмова на користь держави – режим застосовується у випадках, коли товари чи транспортні засоби, що переміщуються через кордон, передаються на користь держави.

4.3. Особливості переміщення товарів, транспортних

засобів та валюти фізичними особами

Переміщення товарів та транспортних засобів фізичними особами має певні особливості, передбачені ст.ст. 55, 57, 58 МК України, Декретом України “Про обкладання митом предметів, які ввозяться (пересилаються) громадянами в Україну” від 11 січня 1993 р. № 2-93,¹ Законом України “Про звільнення від обкладання митом предметів, які вивозяться (пересилаються) громадянами за митний кордон України” від 5 травня 1996 р.,² Постановою Верховної Ради України “Про проект Закону України про порядок обкладання податками предметів, які переміщуються громадянами через митний кордон України” від 5 травня 1996 р.,³ постановами уряду, актами ДМС України та інших державних органів.

За загальними принципами, що закріплені у наведених актах, фізичні особи можуть переміщувати через український митний кордон *будь-які товари*, за винятком заборонених до ввезення та вивезення з країни.

Законодавчими актами України можуть встановлюватися кількісні або вартісні обмеження на переміщення через митний кордон України у спрощеному, пільговому порядку окремих категорій товарів не для комерційних цілей. При введенні конкретних обмежень на товари, що переміщуються фізичними особами, враховуються такі фактори: система державного регулювання ЗЕД, що склалася, стан економіки країни, стимулювання експорту, захист інтересів національних товаровиробників та ін.

В и в е з е н н я. Відповідно до Закону України “Про звільнення від обкладання митом предметів, які вивозяться (пересилаються) громадянами за митний кордон України” громадянам України, іноземним громадянам та особам без громадянства (далі – громадянам) *заборонено* вивезення за межі митної території України:

а) предметів, на які встановлюються державні дотації, крім предметів особливого користування;

б) предметів (або їх частин) промислового призначення (обладнання, комплектуючі, матеріали тощо), що застосовуються у виробничій сфері (перелік таких предметів затверджує Кабінет Міністрів України);

в) дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та виробів з них, культурних цінностей з метою їх відчуження.

У разі вивезення (пересилання у багажі, що не супроводжується), а також пересилання у міжнародних поштових відправленнях громадянами за митний кордон України товарів та інших предметів у кількості, що не перевищує товарну партію, мито та митні збори не сплачуються. Постановою Ка-

¹ Відомості Верхов. Ради України. – 1993. – № 12. – Ст. 105.

² Там же. – 1996. – № 26. – Ст. 114.

³ Уряд. кур’єр. – 1996. – № 92-93. – С. 7.

бінету Міністрів України від 29 листопада 1997 р. № 1331¹ встановлено, що т о в а р н о ю п а р т і є ю визнаються товари та інші предмети одного чи різних найменувань, які придбані в Україні на суму у валюті України, еквівалентну 100 000 євро, перераховану за курсом Національного банку на день оформлення митної декларації. При цьому товарною партією не визнаються:

1) товари та інші предмети, що тимчасово вивозяться (пересилаються) за межі митної території України громадянами під письмове зобов'язання про зворотне ввезення таких предметів;

2) товари та інші предмети, які входять до складу спадщини, відкритої в Україні на користь громадянина (в разі підтвердження її складу нотаріально), та які вивозяться (пересилаються) за межі митної території України;

3) товари та інші предмети, які були раніше ввезені (переслані) громадянами на митну територію України під зобов'язання про їх зворотне вивезення або з метою транзиту через митну територію України, та які вивозяться (пересилаються) з митної території України за наявності ввізної митної декларації;

4) культурні цінності, які тимчасово вивозяться (пересилаються) громадянами за дозволами Міністерства культури і мистецтв або вивезення (пересилання) яких здійснюється за дозволами Міністерства культури і мистецтв на підставі документів про те, що їх власник є автором цих культурних цінностей;

5) призи (нагороди), що вивозяться (пересилаються) громадянами, які отримали їх за участь у спортивних та інших змаганнях (конкурсах, фестивалях тощо), які проводяться в Україні, і що підтверджується довідкою, виданою установою, яка проводила відповідне змагання, завіреною місцевою державною адміністрацією;

6) товари та інші предмети (крім предметів промислового призначення), що вивозяться (пересилаються) громадянами, які вони отримали у межах договорів дарування, за наявності нотаріально засвідчених договорів дарування;

7) товари та інші предмети (крім предметів промислового призначення), які вивозяться (пересилаються) громадянами, загальною вартістю, що не перевищує суми іноземної валюти, зазначеної у ввізній митній декларації, за умови використання цієї валюти на придбання таких предметів. Це придбання має бути підтверджене відповідними товарними або касовими чеками. У разі пред'явлення органам митного контролю товарних або касових чеків, номінованих у валюті України, митна вартість зазначених товарів обчислюється за обмінним (валютним) курсом Національного банку, що діяв на день оформлення ввізної митної декларації;

¹ Уряд. кур'єр. – 1997. – № 225-226. – С. 16.

8) товари та інші предмети (крім предметів промислового призначення), що вивозяться (пересилаються) громадянами у зв'язку з остаточним виїздом за межі України, якщо вони працювали за умовами трудового договору у юридичних чи фізичних осіб, на суму, що не перевищує 80 % отриманого доходу за час перебування в Україні. Факт отримання доходу підтверджується довідкою, виданою державною податковою адміністрацією (інспекцією).

Якщо громадяни вивозять за межі митної території України товари та інші предмети товарною партією, митне оформлення здійснюється у порядку, встановленому для суб'єктів підприємницької діяльності.

В в е з е н н я. Згідно з Декретом Кабінету Міністрів України “Про порядок обкладання митом предметів, які ввозяться (пересилаються) громадянами в Україну” предмети, що ввозяться, підлягають обкладанню митом за повними ставками Єдиного митного тарифу.

Цим декретом було встановлено, що без сплати мита громадяни можуть ввозити предмети особистого користування (за винятком транспортних засобів індивідуального користування та запасних частин до них), що тимчасово ввозяться на митну територію України; речі, що ввозяться (пересилаються) при переселенні на постійне місце проживання в Україну. Встановлені також обсяги горілчаних та тютюнових виробів, що ввозяться без сплати мита. Декретом було визначено загальну вартість товарів (крім винно-горілчаних та тютюнових виробів), які громадяни можуть ввозити без сплати мита. Ця сума була визначена еквівалентною 1400 доларів США включно.

Указаний Декрет було прийнято у період, коли Кабінету Міністрів України Верховною Радою були делеговані законодавчі повноваження. Верховна Рада, звернувшись до цього питання у 1996 р., прийняла Постанову нормативного характеру. Згідно з Постановою “Про проект Закону України про порядок обкладання податками предметів, які переміщуються громадянами через митний кордон України” від 5 травня 1996 р. встановлювався обсяг ввезення підакцизних товарів без сплати мита в 200 євро (у разі ввезення одиничного неподільного предмета – вартістю 300 євро), за винятком горілчаних і тютюнових виробів. Однак 27 серпня 1996 р. Кабінет Міністрів з метою недопущення ухилення від оподаткування прийняв Постанову “Про вдосконалення порядку ввезення (пересилання) громадянами предметів (товарів) в Україну” №1010,¹ якою обмежив розмір безмитного ввезення сумою 200 євро (одиничні неподільні предмети – 300 євро), але вже для всіх товарів без виключення. Пізніше Кабінет Міністрів вніс зміни до цієї постанови, взагалі позбавивши громадян права безмитного ввезення товарів та інших предметів на нерегулярних видах транспорту.² Тобто, не маючи законодавчих повноважень, Кабінет Міністрів змінив Декрет, який має силу закону. Тому нині ді-

¹ Збір. постанов Уряду України. – 1996. – № 17. – Ст. 465.

² Уряд. кур'єр. – 1998. – № 134-135. – С. 6.

ють такі правила.

1. Предмети (товари), що ввозяться (пересилаються) на митну територію України громадянами України, іноземцями та особами без громадянства (далі – громадяни), які прямують рейсами залізничного та авіаційного транспорту, що здійснюються відповідно до встановленого розкладу руху на підставі міждержавних (міжвідомчих) угод про транспортне сполучення, пересилаються у міжнародних поштових відправленнях, вартістю понад 200 євро або у разі ввезення одиничного неподільного предмета вартістю, що перевищує 300 євро, підлягають обов'язковому декларуванню митним органам та обкладаються:

- митом за пільговими ставками Єдиного митного тарифу України, податком на додану вартість (ПДВ) та акцизним збором – у разі ввезення (пересилання) їх громадянами-підприємцями;

- митом за повними ставками Єдиного митного тарифу України, ПДВ та акцизним збором – у разі ввезення (пересилання) їх громадянами, які не мають свідоцтва про державну реєстрацію підприємництва.

2. Предмети (товари), що ввозяться (пересилаються) на митну територію України іншими транспортними засобами (крім випадків, зазначених у п. 1):

- громадянами-підприємцями підлягають обов'язковому декларуванню митним органам та оподаткуванню у повному обсязі із заповненням вантажної митної декларації (ВМД) та сплатою мита за пільговими ставками Єдиного митного тарифу України, податку на додану вартість та акцизного збору;

- громадянами, які не мають свідоцтва про державну реєстрацію підприємництва, підлягають обов'язковому декларуванню митним органам та оподаткуванню у повному обсязі із заповненням документа встановленого зразка та сплатою мита за повними ставками Єдиного митного тарифу України, податку на додану вартість та акцизного збору. Копії контрактів (договорів) щодо ввезення (пересилання) предметів (товарів) у разі такого оформлення не пред'являються.

Ці правила не поширюються на:

- предмети особистого користування, що тимчасово ввозяться (пересилаються) на митну територію України під письмове зобов'язання про зворотне вивезення або з метою транзиту;

- речі, що ввозяться (пересилаються) у разі переселення громадян на постійне місце проживання в Україну, у тому числі і на транспортні засоби у кількості однієї одиниці на члена сім'ї (за умови, що вони перебували на обліку в реєстраційних органах країни за попереднім місцем проживання громадянина (власника) не менше 1 року);

- предмети (товари), що ввозяться (пересилаються) громадянами, зазначеними у ст.ст. 59 – 67 МК України, а також працівниками дипломатичних

установ України за кордоном, моряками рибпромислового, торговельного, річкового флоту та іншими особами, які згідно із законодавством мають право додатково до зазначених у п. 1 сум ввозити (пересилати) в Україну предмети без оподаткування (у разі додержання умов, зазначених у постанові Кабінету Міністрів “Про порядок підтвердження суми іноземної валюти, заробленої громадянами-резидентами, які виїжджали у службові відрядження за межі України” від 1 червня 1998 р. № 761¹);

– предмети (товари), що ввозяться (пересилаються) резидентами у вигляді призів (нагород), отриманих за участь у спортивних та інших змаганнях (конкурсах, фестивалях тощо) у межах, визначених угодами-дарування, у разі підтвердження факту отримання посвідчення угоди-дарування нотаріальними органами відповідної країни. Зазначене підтвердження підлягає легалізації в консульських установах України, які діють у відповідній країні. Це правило не поширюється на предмети промислового призначення та транспортні засоби;

– предмети, що були попередньо вивезені (переслані) громадянами за митний кордон України під письмове зобов’язання про їх повернення та ввозяться (пересилаються) знову на митну територію України за наявності відповідної вивізної митної декларації.

Стосовно окремих видів товарів діють інші правила. Наприклад, у разі ввезення горілчаних виробів у кількості, що перевищує обсяги безмитного ввезення, на громадян поширюються вимоги щодо контролю за якістю лікero-горілчаних виробів, які імпортуються в Україну. Тобто, по-перше, ці вироби повинні відповідати вимогам та стандартам, установленим у країні походження товару, що мають бути не нижчими від вимог та стандартів, застосовуваних до таких товарів в Україні, а у разі їх відсутності – вимогам та стандартам, що діють у провідних країнах-експортерах зазначених товарів; по-друге, ці товари підлягають обов’язковій сертифікації відповідно до законодавства України і повинні супроводжуватися сертифікатом, який підтверджує їх відповідність зазначеним вимогам та стандартам інших країн, які визнаються в Україні; по-третє, ці вироби мають бути розлиті у тару, виготовлену зі скла, кришталю, фарфору або кераміки, якщо вони призначені для роздрібного продажу. У разі перевезення громадянами транзитом через митну територію України цієї ж кількості алкогольних напоїв, пива і тютюнових виробів на них поширюються умови, встановлені для суб’єктів підприємницької діяльності.

Лікарські засоби на територію України можуть ввозитися тільки якщо вони **зареєстровані** в Україні, за наявності **сертифіката якості**, що видається виробником. Для індивідуального використання громадяни можуть ввозити незареєстровані лікарські засоби.

¹ Уряд. кур’єр. – 1998. – № 109-110. – С. 8.

Ввезення на митну територію України мила, синтетичних миючих і поверхневоактивних засобів фізичними особами, які не є суб'єктами підприємницької діяльності, не повинна перевищувати суми, еквівалентної 50 євро.

Кабінет Міністрів України Постановою від 10 липня 1998 р. № 1043 “Про ввезення громадянами на митну територію України продуктів харчування рослинного і тваринного походження”¹ встановив перелік продуктів харчування рослинного і тваринного походження, які має право ввозити на територію України для власного споживання одна фізична особа, яка в’їжджає або проїжджає через митну територію України транзитом. Загальна вартість зазначених продуктів харчування при цьому не повинна перевищувати 50 євро.

Пропуск собак через митний кордон України здійснюється відповідно до вимог ст. 18 МК України та ст. 22 Закону України “Про ветеринарну медицину” від 25 червня 1992 р.² тільки після проходження ветеринарного контролю. Ввезення, вивезення чи транзит собак допускається за наявності документів, передбачених міждержавними угодами, що підтверджують додержання ветеринарних вимог.

Переміщення через митний кордон України зброї та набоїв регламентується Наказом МВС України від 21 серпня 1998 р. № 622³, яким затверджено “Інструкцію про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів”, спільним наказом МВС України та Держмиткому від 10 жовтня 1999 р. № 52/272, яким затверджено “Порядок ввезення з-за кордону та вивезення з України спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії”, листом Держмиткому від 16 березня 1995 р. № 11/1-1152 “Про пропуск через митний кордон України зброї військових зразків”.

Переміщення та оформлення транспортних засобів урегульовано МК України, Законом України “Про ставки акцизного збору і ввізного мита на деякі транспортні засоби” від 24 травня 1996 р.,⁴ Декретом Кабінету Міністрів України “Про стандартизацію і сертифікацію” від 10 травня 1993 р. № 46-93,⁵ постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження правил ввезення транспортних засобів на територію України” від 31 травня 1994 р. №

¹ Урядовий кур’єр. – 1998. – № 136-137. – С. 10 (змін. та доп. від 24.09.1999 р. // Там же. – 1999. – № 192. – С. 13).

² Відомості Верхов. Ради України. – 1992. – № 36. – Ст. 531 (змін. та доп. від 15.05.1993 р.; 05.12.1996 р.; 30.06.1999 р. // Там же. – 1993. – № 26. – Ст. 277; 1997. – № 7. – Ст. 56; 1999. – № 34. – Ст. 274).

³ Офіц. вісн. України. – 1998. – № 42. – Ст. 1574 (змін. та доп. від 13.04.1999 р. // Там же. – 1999. – № 19. – Ст. 856).

⁴ Відомості Верхов. Ради України. – 1996. – № 32. – Ст. 151.

⁵ Там же. – 1993. – № 27. – Ст. 289.

341,¹ наказом Держмитслужби України “Про затвердження Правил митного оформлення транспортних засобів, номерних вузлів та агрегатів, що переміщуються через митний кордон України” від 25 червня 1999 р. № 393,² Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання ринку автомобілів в Україні” від 7 грудня 2000 р.³ та ін.

Порядок переміщення валюти України, іноземної валюти, банківських металів, платіжних документів, інших банківських документів і платіжних карток через митний кордон України передбачено інструкцією, яку було затверджено постановою Правління Національного банку України 12 липня 2000 р. за № 283.⁴ Встановлено, що в и в е з е н н я за межі України та в в е з е н н я в Україну фізичними особами-резидентами та нерезидентами ц і н н и х п а п е р і в, виражених у валюті України або в іноземній валюті, дозволяється за умови о б о в ’ я з к о в о г о з а з н а ч е н н я їх у м и т н і й д е к л а р а ц і ї та на підставі і н д и в і д у а л ь - н и х л і ц е н з і й Національного банку України, за винятком випадків, передбачених законодавством України.

Встановлено також суми коштів у валюті України (з урахуванням ювілейних і пам’ятних монет із недорогоцінних металів, золота, срібла) та іноземної валюти готівкою або дорожніми чеками, що дозволяється вивозити за межі України та ввозити в Україну фізичними особами-резидентами та нерезидентами за умови як усного декларування, так і з обов’язковим зазначенням у митній декларації. Визначено правила вивезення іноземної валюти за межі України фізичними особами, які виїжджають у службові відрядження, та умови пересилання банкнот у міжнародних поштових відправленнях.

Г л а в а 5. МИТНЕ ОФОРМЛЕННЯ

5.1. Мета, місце і час митного оформлення товарів та транспортних засобів

Товари та транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон України, підлягають митному оформленню. Порядок та умови його проведення регламентуються положеннями розд. III “Митне оформлення” МК України. Митне оформлення проводиться посадовими особами митного органу одночасно з митним контролем і забезпечує дотримання діючого законодавства і встановленого порядку переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України.

Митне оформлення здійснюється митницями за місцем акредитації

¹ Збір. постанов Уряду України. – 1994. – № 9. – Ст. 227.

² Офіц. вісн. України. – 1999. – № 31. – Ст. 1631.

³ Уряд. кур’єр. – 2001. – № 2. – С. 4.

⁴ Офіц. вісн. України. – 2000. – № 31. – Ст. 1320.

суб'єкта ЗЕД. Облік суб'єктів у митних органах (акредитація) є обов'язковою умовою для декларування товарів, транспортних засобів та інших предметів у митних органах. Акредитація проводиться у митному органі за місцем державної реєстрації суб'єкта ЗЕД. Процедура акредитації передбачає подання таким суб'єктом у митний орган зазначених документів. Умови і порядок акредитації визначаються ДМС України.¹ Акредитація завершується, коли інспектор ставить на обліковій картці суб'єкта ЗЕД відбиток особистої номерної печатки інспектора, уповноваженого на її проведення. У випадку зміни даних, викладених у обліковій картці, суб'єкт ЗЕД повинен звернутися до митного органу з відповідними документами для внесення у картку змін. Відповідальність за достовірність заявлених у обліковій картці відомостей несе керівник підприємства, на яке оформлена картка. Відсутність облікової картки суб'єкта ЗЕД є підставою для відмови у митному оформленні вантажів.

Митне оформлення товарів та інших предметів за проханням зацікавленої особи може здійснюватись поза місцем акредитації на підставі листів-узгоджень між митницями, а також в окремих митницях, визначених ДМС України (ст. 38 МК України).

У випадку присутності у структурі митниці більше одного вантажного відділу (митного поста) застосування листів-узгоджень може передбачатися на рівні її структурних підрозділів. За рішенням ДМС України митне оформлення товарів окремих видів може здійснюватися у спеціально визначених для цього митницях. Митне оформлення товарів, на які встановлено акцизний збір (за виключенням нафтопродуктів), проводиться тільки за місцем акредитації суб'єктів ЗЕД. Митне оформлення енергоносіїв (електроенергії, сирої нафти, сирих нафтопродуктів, нафтопродуктів, природного газу, продуктів їх переробки) здійснюється Центральною енергетичною митницею. Для декларування таких товарів суб'єкти ЗЕД, акредитовані в інших митницях, повинні пройти акредитацію у Центральній енергетичній митниці, а при необхідності оформлення даного вантажу в іншій митниці (у тому числі у митниці за місцем державної реєстрації суб'єкта ЗЕД) отримати на це відповідне погодження Центральної енергетичної митниці.

Митне оформлення здійснюється під час роботи митного органу. На прохання зацікавленої особи та за її рахунок митне оформлення за погодженням митного органу може проводитися і поза його робочим часом.

Представники підприємств, а також громадяни чи їх уповноважені представники, які мають належним чином оформлені повноваження щодо товарів та інших предметів, що підлягають митному оформленню, можуть бути присутні під час такого оформлення. Митні органи України у випадках, передбачених ст.ст. 29, 30 МК України, можуть вимагати обов'язкової присут-

¹ Див.: Про затвердження порядку ведення обліку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в митних органах: Наказ ДМК України від 31 лютого 1996 р. № 237 // 36. поточ. законодавства. – 1996. – № 27. – С. 13.

ності вказаних осіб при митному оформленні. Такі заходи застосовуються митними органами при здійсненні їх співробітниками огляду і переогляду транспортних засобів, товарів та речей, які переміщуються через митний кордон України або зберігаються під митним контролем, і є підстави вважати, що їх переміщення заборонено або вони містять предмети контрабанди чи є безпосередніми об'єктами порушення митних правил.

Із метою митного контролю та оформлення митні органи можуть брати проби та зразки товарів для проведення експертизи згідно зі ст. 40 МК України, дотримуючись при цьому таких положень:

- проби і зразки беруться у мінімальних кількостях, що забезпечують їх дослідження;
- взяття проб та зразків, їх дослідження не повинно необґрунтовано затримувати митне оформлення;
- особи, які мають повноваження щодо товарів, та їх представники мають право ознайомитись із результатами експертизи;
- проби та зразки товарів, інших предметів, щодо яких митне оформлення не було закінчене, можуть брати органи, які здійснюють санітарний, ветеринарний, фітосанітарний, радіологічний та екологічний контроль тільки за згодою митниці.

Митна експертиза забезпечує митні органи необхідною інформацією для розрахунку розмірів мита, податків та зборів, які належать до сплати, а також для прийняття рішення про режим пропуску товарів через митний кордон. Об'єктом митної експертизи є як самі товари, що переміщуються через митний кордон, так і відомості про такі товари, що містяться у митних, товаросупровідних та інших документах.

5.2. Попередні операції, їх призначення та застосування у процесі митного оформлення

Перед основним митним оформленням і розміщенням товарів та транспортних засобів під певний митний режим здійснюються *п о п е р е д н і о п е р а ц і ї*, тобто дії, які виконуються до початку митного оформлення товарів та транспортних засобів для полегшення та прискорення основного етапу проведення митного оформлення. *П о п е р е д н і о п е р а ц і ї* забезпечують дотримання діючого законодавства, що регулює переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон, сприяють недопущенню ввезення в Україну чи вивезення з неї заборонених товарів та транспортних засобів. На цьому етапі здійснюється ідентифікація товарів у митних цілях. За чинним законодавством і практикою його застосування *всі дії щодо переміщення та пропуску товарів через митний кордон, які передують основному митному оформленню, можуть бути віднесені до попередніх операцій.*

Ці операції різнобічні, важливі і необхідні для митного оформлення.

Основними з них є: повідомлення митних органів України про перетин митного кордону України чи про намір вивезти товари та транспортні засоби за межі митної території України; доставка транспортних засобів, товарів і документів на них у визначене митним органом місце і забезпечення їх знаходження на цьому місці до прибуття посадових осіб митниці.

Повідомлення митних органів про перетин митного кордону здійснюється не тільки при ввезенні товарів та транспортних засобів із території іноземної держави на територію України, але і при їх ввезенні з території вільних економічних зон чи з вільних складів на іншу частину території України. Повідомлення подається також при намірі вивезти товари та транспортні засоби за межі України.

Зазначені положення не застосовуються до морських, річкових та повітряних суден, які перетинають митну територію України без зупинки в портах чи аеропортах, розташованих на митній території України.

Доставка транспортних засобів і документів на них повинна бути здійснена в строк, встановлений митним органом, і не перевищувати граничного терміну, визначеного з розрахунку на добу. У місці доставки товари та транспортні засоби пред'являються, а документи на них передаються митному органу. Заява про пред'явлення та передача документів мають бути зроблені у мінімально можливий строк після їх прибуття. Товари та транспортні засоби, що прибувають у місце доставки, розміщуються у зонах митного контролю і за вимогою митного органу фактично пред'являються йому, при цьому митний орган має право вимагати змінити місце стоянки транспортного засобу, розвантажити, перевантажити товари, висадити пасажирів, провести розпакування, пакування чи перепакування товарів, змінити засоби ідентифікації. Усі перелічені дії митними органами не відшкодовуються.

Поряд із попередніми операціями, що передують основному митному оформленню, виділяється і такий вид діяльності митних органів, як прийняття митними органами попередніх рішень.

Прямий зв'язок прийняття попередніх рішень із здійсненням попередніх операцій полягає у необхідності отримати рішення відповідного органу і його належне документальне відображення до початку основного митного оформлення. Попередні рішення приймаються стосовно класифікації товарів, їх митної вартості та країни походження, розмірів митних платежів та з інших конкретних питань застосування митного законодавства щодо конкретного товару чи конкретної зовнішньоекономічної операції.

Особа, зацікавлена у прийнятті попереднього рішення, повинна звернутися з письмовим запитом до митного органу, уповноваженого приймати таке рішення. У запиті повинні міститися відомості, необхідні для прийняття попереднього рішення: проби та зразки товарів, їх опис, фотографії, рисунки, креслення, комерційні та інші документи. Перелік відомостей залежить від характеру попереднього рішення. Тому митний орган, який приймає таке рі-

шення, визначає перелік цих документів та відомостей.

Попередні рішення стосовно класифікації товарів, країни їх походження, розмірів митних платежів та з інших питань застосування митного законодавства приймає центральний апарат ДМС України, регіональних митниць та митниць, які визначаються ДМС України.

Таким чином, як попередні рішення, так і попередні операції здійснюються до основного митного оформлення і є підготовчими, проте дуже важливими етапами його проведення.

5.3. Декларування

Під декларуванням у митному законодавстві розуміється заява митниці за встановленою формою (письмово чи усно) точних відомостей про товари та транспортні засоби, необхідних для проведення митного оформлення та митного контролю. Декларування товарів та транспортних засобів здійснюється при їх переміщенні через митний кордон України чи у разі зміни митного режиму шляхом подання митному органу митної декларації. Товари декларуються тому митному органу, у якому проводиться митне оформлення товарів. Одночасно з товарами декларуються і транспортні засоби, що їх перевозять.

Порожні транспортні засоби та транспортні засоби, що перевозять пасажирів, декларуються при перетині митного кордону України. Щодо морських, річкових та повітряних суден, то вони декларуються у порту чи аеропорту прибуття на митну територію України або відправлення з неї. Транспортні засоби і товари, що належать громадянам, декларуються митному органу за місцем проживання або митному органу у місці перетину митного кордону.

Основним документом, який застосовується під час декларування суб'єктами ЗЕД (юридичними або фізичними особами) товарів та інших предметів, що переміщуються через митний кордон України, є ВМД.

Вантажна митна декларація – офіційний документ встановленої форми, який використовується для виконання формальностей при переміщенні через митний кордон України. Цей документ зумовлений уніфікованим підходом до процесів митного оформлення. Він був уведений у практику митного оформлення з 1 квітня 1989 р. Форма ВМД, що діє в Україні, співпадає з формою так званого Єдиного адміністративного документа, що використовується з тією ж метою і у переважній більшості інших країн.

Для митних цілей ВМД має важливе значення. У цьому документі учасник ЗЕД заявляє основні відомості про товари: їх назву, класифікацію за товарно-номенклатурною (ТН) ЗЕД, митний режим, під який розміщуються товари, вагу, вартість, відомості про упаковку, інші дані, необхідні для митного оформлення товарів. Слід підкреслити, що ВМД є багатоцільовим документом. Відомості, що містяться у декларації, є вихідними даними для фор-

мування митної статистики, статистики зовнішньої торгівлі. ВМД також є документом, у якому нараховуються і на підставі якого стягуються митні платежі. Тим самим для механізму митно-тарифного регулювання декларування має першорядне значення. Всі основні дані, необхідні для розрахунку розміру митних платежів і виконання митних формальностей, надаються самою особою, яка переміщує товар (власником товару, його покупцем, володільцем тощо) або митним брокером. Застосування ВМД у практиці митного оформлення зменшує і скорочує обсяг інформації. Значна частина текстової інформації, що міститься у декларації, доповнюється або дублюється цифровими кодами з різних класифікаторів, що дозволяє проводити наступну автоматизовану обробку баз даних ВМД. Як доказ у справах про контрабанду та про порушення митних правил також може використовуватися ВМД. Тому інформація, що у ній міститься важлива не тільки для митних органів, але й для відповідних державних органів та установ: податкової адміністрації, органів МВС, СБУ та ін.

Форма ВМД, порядок її подання, оформлення, використання встановлені Положенням про вантажну митну декларацію, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України 9 червня 1997 р. № 574.¹

Як документ ВМД має вигляд форми МД-2 на п'яти зброшурованих основних аркушах та відповідній кількості додаткових аркушів форми МД-3. У встановлених ДМС випадках можливо замість аркушів форми МД-3 використовувати формуляри-специфікації форми МД-8.

Слід зазначити, що ВМД складається на партію товарів за умови, що до всіх товарів зазначеної партії застосовується єдиний митний режим. Якщо партія складається з товарів із різними кодами за ТН ЗЕД, а також у випадках, коли товари з однаковим кодом ТН ЗЕД мають різні дані (країна походження, валюта оцінки тощо), відомості зазначаються на додаткових аркушах ВМД (форма МД-3).

Форма МД-2 – основний і перший аркуш ВМД, що містить загальні відомості про характеристики поставки та характеристики одного товару, визначеного у наведеному аркуші. Форма МД-3, як додатковий аркуш, використовується одночасно з формою МД-2. Один додатковий аркуш дозволяє задекларувати до трьох товарів. Загальна кількість додаткових аркушів форми МД-3 не повинна перевищувати 33, а одна ВМД із використанням додаткових аркушів складається не більше, як на 99 найменувань товарів. Додаткові аркуші можуть використовуватися лише у випадку, коли митний режим внесених до них товарів співпадає з митним режимом товару, визначеного у формі МД-2.

Форма МД-8 – формуляр-специфікація, що використовується одночасно з формою МД-2 замість додаткових аркушів форми МД-3 виключно у

¹ Офіц. вісн. України. – 1997. – № 24. – С. 89.

встановлених ДМС випадках. Один аркуш форми МД-8 дозволяє задекларувати не більше восьми товарів. Кількість формулярів-специфікацій, що складають один комплект із аркушем форми МД-2, не може перевищувати 99 аркушів. По одній ВМД із використанням бланків форми МД-8 можна задекларувати не більше 785 товарів.

Той чи інший тип ВМД обирається залежно від особливостей переміщення товарів, транспортних засобів та інших предметів через митний кордон України (ордерна поставка, переміщення комплектних об'єктів, переміщення товарів транспортно-експедиційними організаціями, переміщення запасів споживання тощо).

У випадках, визначених ДМС, одна ВМД може складатися із кількох партій товарів або кількох ВМД на одну партію товарів. Застосовується ВМД і при митному оформленні товарів, щодо яких виконується хоча б одна з таких умов: фактурна вартість товару перевищує суму, еквівалентну 100 доллар США; до товару застосовуються заходи економічної політики.

Обов'язково, незалежно від вартості товарів (предметів), ВМД заповнюється у випадках ввезення товарів, на які встановлено акцизний збір; переміщення через митний кордон товарів, що підлягають експортному контролю; розміщення товарів та випуску товарів із митних ліцензійних складів. Коли фактурна вартість товарів менша 100 долларів США, їх заявлення у митний орган здійснюється за письмовою заявою підприємства.

За встановленими правилами ВМД заповнюється державною мовою. Іноземна мова може застосовуватися у випадках, коли переклад державною мовою назв суб'єктів або фірмового (комерційного) найменування товару є недоцільним та істотно не впливає на застосування заходів тарифного або нетарифного регулювання.

Разом із ВМД до митного органу подається її електронна копія, яка використовується для прискорення проведення процедури митного оформлення товару і митної статистики ЗЕД. Із метою прискорення митного оформлення ДМС України визначає випадки, коли ВМД подається тільки у електронному вигляді.

Подання митної декларації повинне супроводжуватися наданням митному органу документів, необхідних для митних цілей. Митний орган має право запросити додаткові відомості з метою перевірки інформації, що міститься у митній декларації, наданих документах, або для інших митних цілей. Подана митна декларація приймається митним органом України.

Митний орган може відмовити у митному оформленні товарів після завершення процесу прийняття ВМД до оформлення тільки у випадках, передбачених законодавством України.

Загальний порядок заповнення граф ВМД встановлено Інструкцією,

яка затверджена наказом Держмитслужби від 9 липня 1997 р. № 307.¹ Порядок заповнення граф вантажної митної декларації відповідно до митних режимів експорту, імпорту, транзиту, тимчасового ввезення (вивезення), митного складу, магазину безмитної торгівлі затверджено наказом Держмитслужби від 30 червня 1998 р. № 380.²

Митне оформлення товарів здійснюється поетапно. Тривалість митного оформлення визначається кожною митницею окремо, залежно від характеру товару, його обсягу, від того, чи підлягає товар перевірці інших контрольних служб.

Згідно з Типовою технологією митного контролю і митного оформлення товарів та інших предметів³ на першому етапі здійснюються попередні операції та перевірка ВМД і документів підрозділом митної статистики. На цьому етапі перевіряється наявність фактів застосування до суб'єкта ЗЕД санкцій, передбачених ст. 37 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність”. По завершенні перевірки на цьому етапі на документах ставиться штамп “Перевірено”.

На другому етапі відповідними відділами митниці перевіряється заявлена митна вартість і нарахування митних платежів. Перевірка закінчується проставленням штампа “Сплачено”.

На третьому етапі перевіряються зазначені у ВМД відомості на відповідність митним правилам та поданим комерційним документам. Після перевірки на всіх аркушах ВМД проставляється штамп “Під митним контролем”. Їй присвоюється реєстраційний номер (дванадцятизначний цифровий код) та проводиться реєстрація у журналі обліку ВМД. Після завершення цієї процедури ВМД вважається прийнятою до оформлення. На цьому етапі декларація не може бути відкликана декларантом, вона стає документом, що свідчить про факти, які мають юридичне значення.

На четвертому етапі, у разі необхідності, проводиться огляд товару та здійснюється повне оформлення ВМД.

Згідно з правилами ВМД вважається повністю оформленою за наявності на всіх її аркушах особистої номерної печатки інспектора митниці, який здійснив митне оформлення.

Декларування особистого багажу пасажирів регулюється постановою Кабінету Міністрів України “Про перелік відомостей, що оголошуються громадянами у разі переміщення ними через митний кордон України товарів та інших предметів” від 15 липня 1997 р. № 748.⁴ Відповідно до цієї постанови громадянин надає відомості: про себе; режим переміщення; багаж, що супроводжується, та про багаж, що не супроводжується; валюту; наявність товару,

¹ Офіц. вісн. України. – 1997. – № 40. – С. 121.

² Там же. – 1998. – № 30. – Ст. 1148.

³ Там же. – 1999. – № 4. – Ст. 143.

⁴ Офіц. вісн. України. – 1997. – № 29. – С. 34.

що потребує обов'язкового декларування і переміщення якого через митний кордон здійснюється за дозвільними документами; товари, що підлягають оподаткуванню та інші відомості.

Особлива форма декларування передбачена для транспортних засобів, що переміщують через митний кордон фізичні особи. У ній обов'язково вказуються характеристики, що ідентифікують транспортний засіб.

Форма і порядок подання митної декларації на поштові відправлення визначаються нормами національного і міжнародного права, а також вимогами країни призначення. Відповідно до Всесвітньої поштової конвенції 1994 р., інших міжнародних правових норм міжнародні поштові відправлення переміщуються через митний кордон України, у тому числі транзитом, після митного контролю і митного оформлення речей та товарів, що знаходяться у цих поштових відправленнях.

Відомості про товари, транспортні засоби та інші предмети, що переміщуються, до митного органу надає **декларант**. Розрізняють декларування безпосередньо власником переміщуваних товарів (на самостійній основі) та декларування на підставі договору іншими підприємствами, що діють від імені суб'єктів ЗЕД за укладеним договором та допущені митницею до декларування.

Декларування на самостійній основі передбачає надання ВМД (письмової заяви) та необхідних документів суб'єктом ЗЕД – стороною зовнішньоекономічного договору (контракту). У таких випадках до митного органу звертаються особи, позначені в обліковій картці суб'єкта ЗЕД (особи, призначені наказом по підприємству на роботу з митницею).

Декларування товарів (предметів) на підставі договору передбачає звернення до митниці підприємств-посередників, які представляють власників товарів. Такі підприємства здійснюють свою діяльність згідно з Положенням, затвердженим наказом Держмитслужби України від 22 липня 1997 р. № 340.¹

Для здійснення декларування на підставі договору підприємству потрібно отримати свідоцтво про визнання його декларантом. У своєму штаті таке підприємство повинне мати осіб, уповноважених на декларування, які одержали відповідні кваліфікаційні свідоцтва.

Для отримання свідоцтва про визнання підприємства декларантом воно звертається до митного органу з відповідною заявою; подає нотаріально завірені копії установчих та реєстраційних документів; банківські довідки про наявність рахунку і відсутність заборгованості; документи, що підтверджують перерахування коштів за отримання свідоцтва. Заява розглядається митницею протягом 15 днів із дня її надходження. У разі прийняття позитивного рішення пакет документів та лист-узгодження про доцільність видачі

¹ Офіц. вісн. України. – 1997. – № 43. – С. 140.

свідоцтва надсилаються на адресу ДМС України. Справа там розглядається протягом 30 днів із дня її надходження. Свідоцтво видається ДМС на підставі наказу Голови ДМС. Перереєстрація свідоцтва проводиться щорічно.

Допущення особи, уповноваженої на декларування, здійснюється шляхом видачі їй митницею кваліфікаційного свідоцтва. Заява від підприємства, яке здійснює декларування на підставі договору, або громадянина на видачу кваліфікаційного свідоцтва розглядається митницею протягом 15 днів. Кандидати складають у митниці іспити на визначення достатності їх рівня знань та кваліфікації для здійснення декларування.

Продовження строку дії свідоцтва про визнання підприємства декларантом не стосується дії кваліфікаційного свідоцтва особи, уповноваженої на декларування.

Підприємства, які здійснюють декларування на підставі договору, від свого імені, за рахунок і за дорученням власника вантажу самостійно декларують вантаж; подають митним органам документи, необхідні для митного оформлення та виконують всі потрібні для цього дії; пред'являють митниці вантажі, що декларуються; забезпечують сплату митних платежів.

При митному оформленні підприємство, що здійснює декларування на підставі договору, виконує обов'язки у повному обсязі як власник, що переміщує товари чи інші предмети через митний кордон України, і так само несе відповідальність за свої дії.

Г л а в а 6. МИТНО-ТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ, СПРАВЛЕННЯ МИТА ТА МИТНІ ПІЛЬГИ

6.1. Правові основи митно-тарифного регулювання

В умовах ринкової економіки державне регулювання ЗЕД здійснюється різними методами, які в залежності від класифікаційних принципів (критеріїв) поділяються на адміністративні (нетарифні) та економічні (тарифні). Тарифні методи є основою економічного регулювання ЗЕД. Під ними розуміють сукупність економічних, організаційних і правових заходів, що здійснюються компетентними державними органами для ефективного регулювання ЗЕД.

Митно-тарифні заходи як метод регулювання ЗЕД є елементом податкової системи, за допомогою якої держава може активно впливати на економічне життя країни. Заохочуючи або обмежуючи ввезення чи вивезення відповідних товарів, держава ставить у рівні економічні умови вітчизняних та іноземних товаровиробників, проводить певну економічну, науково-технічну, валютно-фінансову політику в сфері ЗЕД, спрямовує діяльність суб'єктів ЗЕД у загальнодержавних інтересах. У системі тарифного регулювання вирішальну роль відіграє ввізне мито. Під час застосування цього механізму вирішу-

ються різнобічні завдання регулятивного, торговельно-політичного і фіскального характеру. Ефективність даного механізму багато в чому залежить від правового забезпечення. Законодавчою основою такого регулювання в першу чергу є норми Митного кодексу України, Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16 квітня 1991 р.¹, Закону “Про Єдиний митний тариф” від 5 лютого 1992 р.², Декрету Кабінету Міністрів України “Про Єдиний митний тариф України” від 11 січня 1993 р. № 4-93,³ Закону “Про митний тариф України” від 5 квітня 2001 р.⁴ У цих законах визначені цілі та сфера використання митно-тарифних заходів, основні поняття, що використовуються у правовому механізмі як тарифного, так і нетарифного регулювання торгово-економічних відносин, закріплені загальні принципи і правила застосування митно-тарифних заходів, встановлені обмеження повноважень із прийняття рішень у даній сфері. Наприклад, визнано, що ставки Єдиного митного тарифу України єдині для всіх суб’єктів ЗЕД незалежно від форм власності, організації господарської діяльності та територіального розташування, за винятком випадків, передбачених законами України та її міжнародними договорами.

Правові основи застосування митно-тарифних заходів у діяльності митних органів регулюються нормативними актами Президента та Уряду України. Ефективне застосування митно-тарифних заходів забезпечується відповідними нормативними актами, що розробляються на відомчому рівні, – актами ДМС України.

Основним документом, який використовують митні органи для одержання відомостей про товари і цілі їх переміщення є ВМД. На підставі даних, що містяться в ній, до товару застосовується передбачені митним тарифом податки, вирішується питання про пропуск через митний кордон.

Центральним інструментом митно-тарифного регулювання є м и т н и й т а р и ф У к р а ї н и – це систематизований згідно з Українською класифікацією товарів ЗЕД перелік ставок ввізного мита, яке справляється з товарів, що ввозяться на митну територію України.

В основу товарної класифікаційної схеми Митного тарифу України (товарна номенклатура) покладено Українську класифікацію товарів ЗЕД, яка базується на Гармонізованій системі опису та кодування товарів. Встановлення нових та зміна діючих ставок ввізного мита, визначених Митним тарифом України, здійснюється Верховною радою України шляхом прийняття законів України з урахуванням висновків Кабінету Міністрів України.

6.2. Види і ставки мита

¹ Відомості Верхов. Ради УРСР. – 1991. – № 29. – Ст. 377.

² Відомості Верхов. Ради України. – 1992. – № 19. – Ст. 259.

³ Там же. – 1993. – № 12. – Ст. 107.

⁴ Там же. – 2001. – № 24. – Ст. 125.

Мито, що стягується митницею – це податок на товари, який стягують митні органи при переміщенні товарів через митний кордон. Принципи оподаткування суб'єктів ЗЕД встановлені у ст. 9 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність”.

Залежно від характеру зовнішньоекономічних операцій, що здійснюються, митні податки поділяються на ввізні (імпортні) та вивізні (експортні).

Ввізне мито нараховується на товари та інші предмети при їх ввезенні на митну територію України. Види імпортних податків, їх застосування регламентується Законами України “Про Єдиний митний тариф”, “Про митний тариф України”, Декретом КМ України “Про Єдиний митний тариф України”, а також цілим рядом постанов Уряду України.

Ввізне мито є диференційним:

а) преференційні ставки ввізного мита, передбачені Єдиним митним тарифом України, застосовуються до товарів та інших предметів, що походять із держав, які входять разом із Україною до митних союзів або утворюють із нею спеціальні митні зони, і в разі встановлення будь-якого спеціального преференційного митного режиму згідно з міжнародними договорами за участю України;

б) пільгові ставки ввізного мита, передбачені Єдиним митним тарифом України, застосовуються до товарів та інших предметів, що походять із країн або економічних союзів, які користуються в Україні режимом найбільшого сприяння, котрий означає, що іноземні суб'єкти господарської діяльності цих країн або союзів мають пільги щодо мит, за винятком випадків, коли зазначені мита та пільги стосовно них встановлюються у рамках спеціального преференційного митного режиму;

в) до решти товарів та інших предметів застосовуються повні (загальні) ставки ввізного мита, передбачені Єдиним митним тарифом України.

Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів із питань обкладання ввізним митом товарів та інших предметів, що ввозяться на митну територію України” від 3 квітня 1997 р.¹ затверджено Перелік країн, із якими Україною укладено угоди про вільну торгівлю та торговельно-економічні угоди з наданням режиму найбільшого сприяння або національного режиму. При ввезенні на митну територію України товарів та інших предметів походженням із зазначених у Переліку країн застосовуються пільгові ставки ввізного мита.

Вивізне мито нараховується на товари та інші предмети при їх вивезенні за межі митної території України. Декретом КМ України № 4-93 від 11 січня 1993 р. зупинена дія Закону України “Про Єдиний митний та-

¹ Відомості Верхов. Ради України. – 1997. – № 20. – Ст. 144.

риф” у частині встановлення ставок вивізного мита Єдиним митним тарифом України (ст. ст. 1–3, 9).

Із метою захисту споживчого ринку України та інтересів вітчизняного товаровиробника і подальшого вдосконалення структури експорту в Україні встановлено вивізне (експортне) мито на живу худобу та шкіряну сировину¹, на насіння деяких видів олійних культур.²

Для оперативного регулювання ввезення та вивезення товарів може встановлюватися с е з о н н е ввізне та вивізне мито на строк не більше чотирьох місяців із моменту їх встановлення (ст. 10 Закону України “Про Єдиний митний тариф”).

У окрему групу виділені так звані о с о б л и в і в и д и м и т а, що застосовуються тимчасово з метою захисту економічних інтересів України, українських виробників. До них належать: спеціальне мито, компенсаційне мито (ст.ст. 11 – 14).

С п е ц і а л ь н е м и т о. Введення спеціального мита передбачено Законом України “Про використання спеціальних заходів щодо імпорту в Україну” від 22 грудня 1998 р.³ та ст. 12 Закону України “Про Єдиний митний тариф”.

Спеціальне мито застосовується як:

- засіб захисту українських виробників;
- засіб захисту національного товаровиробника у разі, коли товари ввозяться на митну територію України в обсягах та (або) за таких умов, що заподіюють значну шкоду або створюють загрозу її заподіяння національному товаровиробнику;
- запобіжний засіб щодо учасників ЗЕД, які порушують національні інтереси у сфері ЗЕД;
- заходи у відповідь на дискримінаційні та (або) недружні дії інших держав, митних союзів та економічних угруповань, які обмежують здійснення законних прав та інтересів суб’єктів ЗЕД та (або) ущемляють інтереси України. При цьому під значною шкодою розуміється погіршення виробничого, торгового чи фінансового стану національного товаровиробника, що призводить до значного сукупного спаду в національному виробництві певного товару.

А н т и д е м п і н г о в е м и т о. Введення цього особливого виду мита передбачено Законом України “Про захист вітчизняного товаровиробника від демпінгового імпорту” від 22 грудня 1998 р.⁴ та ст. 13 Закону Украї-

¹ Див.: Про вивізне (експортне) мито на живу худобу та шкіряну сировину: Закон України від 07 травня 1996 р. // Там же. – 1996. – № 28. – Ст. 133.

² Див.: Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур: Закон України від 10.09.1999 р. // Там же. – 1999. – № 44. – Ст. 389.

³ Відомості Верхов. Ради України. – 1999. – № 11. – Ст. 78.

⁴ Там же. – 1999. – № 9-10. – Ст. 65.

ни “Про Єдиний митний тариф”.

Антидемпінгове мито застосовується:

– у разі ввезення на митну територію товарів, які є об’єктом демпінгу, що заподіює шкоду національному товаровиробнику;

– у разі вивезення за межі митної території України товарів за ціною, істотно нижчою цін інших експортерів подібних або безпосередньо конкуруючих товарів на момент цього вивезення, якщо таке вивезення заподіює шкоду. При цьому під демпінгом розуміється ввезення на митну територію України товарів за цінами, нижчими від порівняльної ціни за подібний товар у країні експорту, що завдає шкоди національному товаровиробнику такого ж товару. Антидемпінгове мито може діяти терміном до п’яти років.

Компенсаційне мито. Введення цього особливого виду мита передбачено Законом України “Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту” від 22 грудня 1998 р.¹

Компенсаційне мито застосовується:

– у разі ввезення на митну територію України товарів, які є суб’єктом субсидованого імпорту, що заподіює шкоду національному товаровиробнику;

– у разі вивезення за межі митної території України товарів, для виробництва, переробки, продажу, транспортування, експорту або споживання яких безпосередньо чи опосередковано надавалася субсидія, якщо таке вивезення заподіює шкоду. При цьому під субсидією розуміється фінансова чи інша підтримка державними органами виробництва, переробки, продажу, транспортування, експорту, споживання подібного товару, у результаті чого суб’єкт господарсько-правових відносин країни імпорту отримує пільги (прибутки). Компенсаційне мито призначається на термін до п’яти років у разі, якщо антисубсидиційним розслідуванням буде доведено, що має місце саме нелігітимна субсидія.

Згідно зі ст. 7 Закону України “Про Єдиний митний тариф” за способом стягнення мито поділяється на такі види:

– **адвалерне**, що нараховується у відсотках до митної вартості товарів та інших предметів, які обкладаються митом;

– **спеціфічне**, що нараховується у встановленому грошовому розмірі на одиницю товарів та інших предметів, які обкладаються митом;

– **комбіноване**, що поєднує обидва ці види митного обкладання.

6.3. Митні пільги

Важливим елементом будь-якого податку є податкові пільги. Умовно всі митні пільги можна поділити на митні пільги для: дипломатичних представництв іноземних держав; представників іноземних держав та їх співробі-

¹ Відомості Верхов. Ради України. – 1999. – № 12-13. – Ст. 80.

тників та інших іноземних осіб (ст.ст. 59 – 68 гл. 2 МК України).

До першої категорії відносять митні пільги для дипломатичних представництв іноземних держав на території України. За умови дотримання встановленого порядку переміщення через митний кордон України вони можуть ввозити в Україну та вивозити з її території призначені для офіційного користування представництв предмети із звільненням від митного обкладення, за винятком зборів за зберігання, митне оформлення предметів поза місцями розташування митниць або поза робочим часом, встановленим для митниць.

Консульським представництвам іноземних держав надаються митні пільги, передбачені для дипломатичних представництв іноземних держав.

До другої категорії відносять митні пільги для глави дипломатичного представництва іноземної держави, членів дипломатичного персоналу та співробітників адміністративно-технічного персоналу. Глави дипломатичних представництв та члени дипломатичного персоналу, а також члени їх сімей, що проживають разом з ними, можуть ввозити в Україну предмети, призначені для їх особистого користування, включаючи предмети початкового облаштування, та вивозити з України предмети, призначені для їх особистого користування, зі звільненням від мита та митних зборів, за винятком зборів за зберігання, митне оформлення предметів поза місцями розташування митниць або поза робочим часом, встановленим для митниць.

Співробітники адміністративно-технічного персоналу дипломатичного представництва іноземної держави та члени їх сімей, що проживають разом із ними, якщо ці співробітники та члени їх сімей не проживають в Україні постійно, ввозять в Україну предмети, призначені для початкового облаштування із звільненням від сплати мита та митних зборів, за винятком зборів за зберігання, митне оформлення предметів поза місцями розташування митниць або поза робочим часом, встановленим для митниць.

Такі ж пільги мають консульські посадові особи, включаючи главу консульського представництва та консульських службовців.

Представники іноземних держав, члени парламентських та урядових делегацій мають митні пільги, передбачені для членів дипломатичного персоналу представництв іноземних держав. На основі взаємності співробітникам делегацій іноземних держав, які приїжджають в Україну для участі в міжнародних переговорах, конференціях та нарадах або з іншими офіційними дорученнями, надаються такі ж самі пільги. Ці правила поширюються і на членів їх сімей, які супроводжують цих осіб.

До третьої категорії відносять митні пільги для іноземних і консульських кур'єрів.

Відповідними міжнародними угодами визначаються митні пільги для міжнародних, міжурядових організацій та представництв іноземних держав при них, а також для персоналу цих організацій і представництв та членів сі-

мей персоналу.

Т а р и ф н і п і л ь г и (т а р и ф н і п р е ф е р е н ц і ї) – це пільги, що надаються Україною при реалізації її зовнішньоекономічної політики, на умовах взаємності чи в односторонньому порядку стосовно товарів, які переміщуються через митний кордон України, у вигляді звільнення від обкладання митом, зниження його ставок або встановлення тарифних квот на преференційне ввезення предметів.

Розглянемо об'єкти звільнення від податку. Відповідно до ст. 19 Закону України “Про Єдиний митний тариф” від сплати мита звільняються:

а) транспортні засоби, що здійснюють регулярні міжнародні перевезення вантажів, багажу та пасажирів, а також продовольство, предмети матеріально-технічного постачання і спорядження, паливо та інше майно, необхідні для їх нормальної експлуатації під час перебування в дорозі, пунктах проміжної зупинки або придбані за кордоном для ліквідації аварії (поломки);

б) предмети матеріально-технічного постачання та спорядження, паливо, сировина для промислової переробки, продовольство та інше майно, що вивозяться за межі митної території України для забезпечення виробничої діяльності українських та орендованих (зафрахтованих) українськими підприємствами та організаціями суден, що ведуть морський промисел, а також продукція їх промислу, що ввозиться на митну територію України;

в) валюта України, іноземна валюта та цінні папери;

г) товари та інші предмети, що підлягають поверненню у власність держави у випадках, передбачених законами України;

д) товари та інші предмети, що ще до пропуску їх через митний кордон України в результаті пошкодження стали непридатними до використання як вироби чи матеріали;

е) предмети, що ввозяться в Україну для офіційного і особистого користування або вивозяться за кордон організаціями та особами, які відповідно до міжнародних договорів України і законів України користуються правом безмитного ввезення в Україну та безмитного вивезення з України таких предметів;

є) товари та інші предмети, що походять із митної території України і ввозяться знову на цю територію без обробки або переробки, а також товари та інші предмети іноземного походження, що вивозяться знову за межі митної території України без обробки або переробки;

ж) товари та інші предмети, що знову ввозяться на митну територію України, походять з іншої території і були оплачені митом при первісному ввезенні на митну територію України і лише тимчасово вивозилися за її межі;

з) товари та інші предмети, що знову вивозяться за межі митної території України і походять із цієї території, які були оплачені митом при первісному вивезенні за межі митної території України та тимчасово ввозились на цю територію;

и) товари (крім підакцизних), що імпортуються всеукраїнськими та міжнародними об'єднаннями громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, у статутній діяльності яких передбачено надання соціальної і медичної допомоги постраждалим внаслідок Чорнобильської катастрофи, підприємствами та організаціями, засновниками яких є ці об'єднання, за умови, що особи, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, становлять не менше 75 % загальної чисельності членів об'єднань і працюючих на цих підприємствах.

Зниження ставок мита при ввезенні на митну територію України та вивезенні за межі цієї території товарів, інших предметів допускається стосовно відремонтованих та раніше ввезених на митну територію України або вивезених за межі цієї території товарів; пошкоджених до пропуску їх через митний кордон України, але придатних для використання як виробів або матеріалів; в інших випадках, визначених Кабінетом Міністрів України (ст. 20 Закону України “Про Єдиний митний тариф”).

Встановлення преференцій щодо ставок Єдиного митного тарифу у вигляді звільнення від обкладання митом, зниження ставок мита або встановлення квот на преференційне ввезення щодо товарів та інших предметів допускається в разі їх походження з держав, які утворюють разом із Україною митний союз або зону вільної торгівлі, чи обертаються в прикордонній торгівлі (ст. 22).

Законом України “Про Єдиний митний тариф” встановлений порядок умовно-безмитного ввезення і вивезення (ст. 23), повернення мита (ст. 24), повернення надміру стягненого мита (ст. 25).

Без сплати мита пропускаються через митний кордон України товари та інші предмети, що тимчасово ввозяться на митну територію України і призначені до зворотного вивезення за її межі у встановлені строки у незмінному стані або відремонтованому вигляді, а також товари, що тимчасово вивозяться за межі митної території України та призначені до зворотного ввезення на цю територію у встановлені строки у незмінному стані.

Повністю або частково повертається мито, сплачене власником товарів при ввезенні на митну територію України для складування, монтажу, переробки або обробки з подальшим зворотним вивезенням протягом року за межі митної території України.

На вимогу власника товарів протягом одного року з моменту митного оформлення товарів йому повертається сума надміру стягнутого мита.

Г л а в а 7. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ ТА ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИХ СПРАВАХ

7.1. Поняття і загальна характеристика

порушень митних правил

М и т н о - п р а в о в а в і д п о в і д а л ь н і с т ь – це складна комплексна категорія, в структурі якої виділяються різні відносно самостійні і у той же час взаємозалежні інститути. Найважливішими з них є інститути кримінальної і адміністративної відповідальності, які різною мірою регламентуються нормами митного законодавства.

За вчинення правопорушень у сфері митної справи законодавством передбачено певні види відповідальності: адміністративна, кримінальна, дисциплінарна, матеріальна. Правопорушення в сфері митної справи – це злочини, порушення митних правил, адміністративні правопорушення, що посягають на нормальну діяльність митних органів (працівників). Порушення митних правил за своїм характером і змістом є адміністративними правопорушеннями. Підстави і порядок притягання до відповідальності за дані правопорушення регламентуються нормами митного законодавства. Проведення у цих справах здійснюється відповідно до норм митного законодавства, а в частині, не врегульованій ними, – згідно з законодавством про адміністративні правопорушення¹.

П о р у ш е н н я м и м и т н и х правил визнаються протиправні діяння (діяльність або бездіяльність), які посягають на: порядок переміщення (в тому числі застосування митних режимів) через митний кордон України товарів та транспортних засобів; порядок митного оформлення; порядок обкладання митними платежами та їх справлення, надання митних пільг і користування ними².

Митне законодавство вичерпно формулює основні вимоги, що пред'являються до суб'єкта порушення митних правил. Відповідно до ст. 103 МК України громадяни підлягають відповідальності за порушення митних правил, якщо на момент правопорушення вони досягли шістнадцятирічного віку. Посадові особи відповідають за порушення митних правил у разі, якщо в їх службові обов'язки входило забезпечення виконання цих правил. При вчиненні порушень митних правил підприємствами відповідальності підлягають посадові особи (керівники). На загальних підставах несуть відповідальність за порушення митних правил військовослужбовці, а також іноземці та особи без громадянства.

Підхід до вирішення питань застосування законодавства про відповідальність за порушення митних правил відзначається демократизмом і принципом розумної і виваженої гуманності: особа, яка вчинила порушення митних правил, несе відповідальність на основі законодавства, що діяло під час

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення // Кодекси України: У 3 кн. Кн. 1. – К., 1998.

² Кивалов С.В. Таможенное право (административная ответственность за нарушение таможенных правил). – Одесса, 1996.

вчинення правопорушення; акти, що встановлюють або підсилюють відповідальність за порушення митних правил, зворотної сили не мають; акти, що пом'якшують або відміняють відповідальність за порушення митних правил, мають зворотну силу. За порушення митних правил не несе відповідальності фізична особа, яка під час його вчинення знаходилась у стані неосудності. Підставою звільнення від відповідальності за порушення митних правил може бути його малозначність. На підставі ст. 142 МК України при малозначності вчиненого правопорушення митних правил службова особа митного органу, яка розглядає справу, може звільнити порушника від адміністративної відповідальності і обмежитись усним зауваженням.

Митним правом передбачені різні види стягнень, що накладаються за порушення митних правил: попередження; штраф; конфіскація товарів і транспортних засобів, що є безпосередніми об'єктами порушення.

Види порушень митних правил, за які встановлена адміністративна відповідальність, визначені у гл. I розд. VIII МК України: незупинення транспортного засобу, що переміщується через митний кордон України, в зоні митного контролю (ст. 104); відправлення транспортного засобу (в тому числі індивідуального користування), що знаходиться під митним контролем, без дозволу митниці України, а з пункту пропуску на державному кордоні України – також і прикордонних військ (ст. 105); причалювання до судна, що знаходиться під митним контролем, інших суден та плавучих засобів без дозволу митного органу України (ст. 106); спроба перешкоджання доступу посадової особи митного органу України до предметів, що знаходяться під митним контролем (ст. 107); неподання митному органу України необхідних для здійснення митного контролю документів на транспортні засоби, товари, валютні цінності та інші предмети, незалежно від подання письмової декларації (ст. 108); недоставлення у митний орган України у призначений строк предметів, що знаходяться під митним контролем і перевозяться з одного митного органу України в інший, а також прийняття для вручення митному органу України митних або інших документів на ці предмети (ст. 109); пошкодження або втрата митного забезпечення (ст. 110); вантажні та інші операції, що проводяться без дозволу митного органу України (ст. 111); видача предметів без дозволу митного органу України або їх втрата (ст. 112); порушення зобов'язання про зворотне вивезення чи зворотне ввезення (ст. 113); порушення зобов'язання про транзит (ст. 114); переміщення предметів через митний кордон України поза митним контролем (ст. 116); зберігання, перевезення чи придбання предметів, ввезених на територію України поза митним контролем або з приховуванням від нього (ст. 117); недекларування предметів чи декларування їх не своїм найменуванням (ст. 118); використання предметів, щодо яких надано пільги по обкладанню митом, в інших цілях без дозволу митних органів України (ст. 119); дії, що спричинили недобори мита (ст. 120).

7.2. Провадження у справах про порушення митних правил

Провадження у справах про порушення митних правил є стадією митного процесу і полягає у порушенні справи, виявленні фактичних обставин, зібранні доказів, відомостей про винних і складанні протоколу. Провадження у справах про порушення митних правил регулюється кількома галузями права: митним, адміністративним, цивільно-кримінально-процесуальним.

З а в д а н н я провадження у справах про порушення митних правил знаходяться у повній відповідності із завданнями провадження у справах про адміністративні порушення, а саме: своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне виявлення обставин кожної справи; вирішення справи відповідно до чинного законодавства; забезпечення виконання прийнятої постанови; виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню правопорушень; попередження правопорушень; виховання громадян у дусі дотримання законів.

П р о в а д ж е н н я у справах про порушення митних правил і їх розгляд здійснюється посадовими особами митних органів України згідно з МК України, а в частині, не врегульованій ним, – із законодавством України про адміністративні правопорушення. Справа про порушення митних правил вважається заведеною і провадження у ній початим з моменту складання протоколу про порушення або адміністративне затримання особи, яка притягується до відповідальності за порушення митних правил (ст. 125 МК України).

Справа може бути заведена, якщо для цього є підстави, вичерпний перелік яких встановлено законом.

П р и в о д о м для заведення справи про порушення митних правил вважаються джерела інформації, які містять відомості про вчинення або підготовляння порушення: безпосереднє виявлення посадовими особами митних органів ознак порушення митних правил; повідомлення і заяви українських та іноземних громадян, а також повідомлення у засобах масової інформації; матеріали від інших правоохоронних і контролюючих органів держави, а також міжнародних організацій; матеріали, що надійшли від інших митних органів України.

П і д с т а в а м и для порушення справи “вважаються дані, які вказують на ознаки порушення митних правил. Провадження у справі о б м е ж е н о в і д п о в і д н и м с т р о - к о м. Воно повинно бути завершено, як правило, не пізніше місячного терміну з моменту його заведення. При необхідності цей строк може бути продовжений начальником митниці, його заступником або рішенням вищого митного органу в межах строків накладання стягнення за порушення митних правил.

Строки накладання стягнень у вигляді попередження або штрафу за порушення митних правил такі: не пізніше двох місяців із дня вчинення по-

рушення митних правил, а при тривалому їх порушенні – не пізніше двох місяців із дня його виявлення. У випадках, передбачених ст. 141 МК України (припинення кримінальної справи) при наявності в діях порушника ознак порушення митних правил стягнення у вигляді попередження або штрафу може бути накладено не пізніше місяця з дня прийняття рішення про припинення кримінальної справи. Конфіскація предметів, що є безпосередніми об'єктами порушення митних правил, і предметів із спеціально виготовленими тайниками, що використовувалися для переміщення через митний кордон України з приховуванням таких предметів, проводиться незалежно від часу вчинення або виявлення порушення митних правил (ст. 139 МК України).

Згідно зі ст. 135 МК України справи про порушення митних правил розглядаються: від імені ДМС України – уповноваженою особою цього органу; від імені митниць України – начальниками митниць чи їх заступниками.

Митним законодавством передбачений порядок оскарження постанови митного органу про накладання стягнення, він регламентується статтями 143 і 144 МК України. Постанову митного органу про накладання стягнення може бути оскаржено особою, відносно якої її винесено, протягом десяти днів із дня винесення постанови. Скаргу може бути подано у ДМС України або в районний (міський) суд за місцезнаходженням митниці, що винесла постанову.

Виконання постанови митного органу про накладання стягнення звертається самостійно митним органом, який її виніс, або шляхом надсилання фінансовому органу або установам банків України повідомлення про звернення постанови до виконання, а у випадках, передбачених статтями МК України – 148 (штраф) і 149 (конфіскація), – через державний департамент виконання покарань.

Г л а в а 8. ДЕРЖАВНА СЛУЖБА В МИТНИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ

8.1. Поняття та особливості державної служби в митних органах

Інститут державної митної служби завершує роботу з організаційного оформлення державного митного механізму, а найголовніше – робить цей механізм здатним практично вирішувати будь-які питання митної справи.

Державна служба в митних органах України – це спеціалізована професійна діяльність осіб, що займають посади в державних митних органах та їх апараті з метою виконання завдань і функцій митного контролю та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів.

Державна служба в митних органах і установах здійснюється на заса-

дах Закону України “Про державну службу”¹ від 16 грудня 1993 р., який встановлює основні принципи її організації: демократизм і законність; гуманізм і соціальна справедливість; пріоритет прав людини і громадянина; професіоналізм, компетентність, ініціативність, чесність, відданість справі; персональна відповідальність за виконання службових обов'язків, дисциплінованість; дотримання прав та законних інтересів громадян, підприємств, установ.

Державні службовці митних органів є особовим складом (персоналом) ДМС України. Вони фактично перебувають на службі у держави і виконують її завдання з реалізації митної політики. Від того, як вони розуміють і виконують свої службові функції, наскільки точно і правильно діють, залежить ефективність функціонування митного органу і всієї митної системи.

Отже, держава набуває реальної сили в митній сфері завдяки кадровому складу (митних службовців), шляхом надання їм відповідних повноважень. Це досягається, зокрема, встановленням митних посадових найменувань, визначенням повноважень відповідно до посади, виробленням правил вступу на державну митну службу та просування по ній, застосуванням заходів заохочення і відповідальності, припиненням службових відносин тощо.

За характером повноважень (рангом посади) митні службовці класифікуються як посадові особи та інші службовці (працівники).

Розглянемо найбільш характерні особливості правового статусу цих посадових осіб митних органів. Основні його засади визначені у розд. X МК України “Службові особи митних органів України. Правовий і соціальний захист працівників митних органів України”. За ст. 154 МК України службовими особами митних органів можуть бути лише громадяни України. Їм присвоюються персональні звання відповідно до займаних посад і стажу роботи. Ці звання і порядок їх присвоєння визначаються положенням “Про персональні звання державної митної служби України”, що затверджене постановою Верховної Ради України від 5 лютого 1992 р.² На підставі названого Положення посадовим особам митних органів присвоюється персональне звання відповідно до займаних посад. Так, у ДМС дійсний державний радник митної служби – Голова ДМС; державний радник митної служби I рангу – заступник Голови ДМС; державний радник митної служби II рангу – начальники управлінь; державний радник III рангу – заступники начальників управлінь, начальники самостійних відділів; радник митної служби I, II рангів – начальники відділів управлінь, їх заступники, заступники начальників самостійних відділів, економічні радники і помічники Голови ДМС, головні державні спеціалісти, начальники підрозділів, консультанти; радник митної служби II, III рангів – ведучі спеціалісти за основною діяльністю; радник митної служби III рангу – інспектор митної служби, радник митної служби I, II рангів – спеціалісти за основною діяльністю.

¹ Див.: Про державну службу: Закон України // Відомості Верхов. Ради України. – 1994. – № 52. – Ст. 490.

² Відомості Верхов. Ради України. – 1992. – № 19. – Ст. 261.

Персональні звання посадовим особам митних органів України присвоюються за наявності позитивної атестації з врахуванням займаної посади, освіти і стажу роботи в цих органах. При цьому відповідні новій посаді звання присвоюються, як правило, виходячи з попереднього звання.

Персональні звання дійсного державного радника митної служби присвоюються Президентом України, а державного радника I, II, III рангів – Урядом на підставі подання Голови ДМС. Інші персональні звання присвоюються Головою ДМС.

Присвоєння персональних звань посадовим особам митних органів здійснюється в послідовному порядку по закінченні строку вислуги у відповідності з займаною посадою і при наявності позитивної атестації. Встановлені такі строки вислуги у персональних званнях: інспектор митної служби III рангу – 2 роки; II рангу – 3 роки; I рангу – 3 роки; радник митної служби III рангу – 4 роки; II рангу – 4 роки. Строки вислуги стосовно персональних звань дійсного державного радника митної служби I, II, III рангів, радника митної служби I рангу не встановлюються.

Передбачено також присвоєння звання без дотримання послідовності. Це право надається Голові ДМС, який має право за особливі заслуги при виконанні службових обов'язків присвоювати чергові персональні звання до закінчення встановленого строку вислуги або звертатися до Уряду з пропозицією про присвоєння звання державного радника митної служби I, II, III рангів, не передбаченого згідно з посадою; при висуванні на більш високу посаду присвоювати працівникові митної служби персональне звання без дотримання послідовності, але не більше як на два звання від того, в якому він перебував до висування. Особам, що перейшли на службу в митні органи із рядів Збройних Сил, правоохоронних органів, інших організацій і установ, персональне звання присвоюється з врахуванням раніше займаних ними посад, військових звань або класних чинів.

Для посадових осіб митних органів встановлюється формений одяг, що визначається Урядом, а правила його носіння – ДМС України. Видається він безплатно.

До інших питань щодо статусу посадових осіб митних органів слід віднести також передбачені МК України положення про прийом на роботу на конкурсній основі, право зберігати, носити і застосовувати спеціальні засоби та зброю.

А т е с т а ц і я службових осіб митних органів являється одним із способів оцінки і виявлення службової відповідності кадрів зростаючим професійним і морально-етичним вимогам. Умови і процедура атестації регулюється Інструкцією про атестацію посадових осіб митних органів України¹, яка була затверджена наказом Голови Державної митної служби України від

¹ Офіц. вісн. України. – 1997. – № 14. – С. 204.

5 березня 1997 р.

Атестація проводиться з метою найбільш раціонального використання спеціалістів, підвищення ефективності їх праці та відповідальності і повинна сприяти вдосконаленню роботи з добору, розстановки та виховання кадрів. За результатами атестації робляться висновки про відповідність займаний посаді. Службові особи митних органів підлягають атестації один раз на п'ять років, а у випадках допущення ними суттєвих недоліків у роботі або поведінці можлива позачергова атестація.

Для проведення атестації утворюється постійно діюча атестаційна комісія в складі голови, секретаря та члена комісії із числа найбільш досвідчених, авторитетних працівників і представників профспілкової організації.

Проведенню атестації передую необхідна підготовча робота. На кожного працівника, який підлягає атестації, заповнюється атестаційний лист, складовою частиною якого є характеристика, підготовлена безпосередньо начальником службовця, який атестується.

Після розгляду поданих матеріалів, обговорення професійних та організаторських здібностей комісія шляхом відкритого голосування приймає одне з таких рішень: а) відповідає займаний посаді; б) відповідає займаний посаді за умови виконання рекомендацій щодо здобуття освіти, проходження перепідготовки, підвищення кваліфікації, стажування на відповідній посаді, вивчення іноземної мови, набуття навичок роботи на комп'ютері тощо; в) не відповідає займаний посаді.

Результати атестації (оцінка і рекомендації) заносяться в атестаційний лист, що складається в єдиному екземплярі і підписується головою, секретарем і членами атестаційної комісії, які брали участь у голосуванні. Атестаційний лист та інші документи на працівника, що пройшов атестацію, зберігаються в його особистій справі. Рішення комісії може бути оскаржене працівником. Оскарження подається керівникові митного органу протягом 10 днів після висновку комісії.

За результатами атестації з урахуванням пропозицій комісії керівник згідно з чинним законодавством приймає остаточне рішення і видає відповідний наказ. Рішення про переведення працівника за його згодою на іншу посаду або про звільнення з посади приймається керівником у двомісячний термін із дня атестації працівника. Постановлення такого рішення після зазначеного терміну не допускається. Працівник, визнаний за результатами атестації таким, що не відповідає займаний посаді, звільняється з роботи за п. 2 ст. 40 КЗОТ України. Трудові спори, пов'язані з атестацією, в тому числі й із питань звільнення працівників, визнаних такими, що не відповідають займаний посаді, розглядають відповідно до законодавства про порядок розгляду індивідуальних трудових спорів.

Адміністрація митного органу, крім того, за участю профспілкової організації розглядає заходи, спрямовані на виконання рекомендацій атеста-

ційної комісії щодо усунення недоліків у професійній підготовці співробітників та виховній роботі в колективі. Управління по роботі з особовим складом здійснює постійний контроль за виконанням вимог розглядуваної Інструкції про атестацію службових осіб митних органів та необхідні заходи щодо удосконалення змісту і форми проведення атестації, підвищення кваліфікації кадрів; узагальнює і поширює позитивний досвід цієї важливої роботи.

8.2. Відповідальність державних службовців митних органів та їх правовий захист

Службові особи митних органів, винні у порушенні законодавства, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з МК та іншими актами законодавства України (ст. 150 МК України).

Дисциплінарна відповідальність застосовується до державного службовця митних органів за невиконання або неналежне виконання службових обов'язків, перевищення своїх повноважень, порушення обмежень, пов'язаних із проходженням державної служби, а також за вчинок, що порочить його як державного службовця або дискредитує орган, де він працює. Крім дисциплінарних стягнень, передбачених чинним законодавством України про працю (догана та звільнення), до службовців митних органів можуть застосовуватися попередження про неповну службову відповідальність та затримка до одного року в присвоєнні чергового рангу або у призначенні на вищу посаду.

Зміна керівників або складу митних органів не може бути підставою для припинення державної служби на займаній посаді з ініціативи новопризначених керівників. Рішення про припинення державної служби в митних органах може бути оскаржено службовою особою безпосередньо в суді.

В умовах становлення митної системи України та ускладнення функцій державних митних органів та їх службовців останні потребують адекватного правового захисту.

Відповідно до ст. 158 МК України працівники митних органів перебувають під захистом закону, який їм гарантує захист життя, здоров'я, честі, гідності, особистого майна та членів їх сімей від злочинних посягань та інших протиправних дій.

Крім того, у МК України містяться окремі статті, що встановлюють адміністративну відповідальність за посягання на нормальну діяльність працівників митних органів. На відміну від порушень митних правил вони не пов'язані безпосередньо з посяганням на встановлений порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, але, перешкоджаючи митним органам (працівникам) здійснювати свої функції у відповідності з їх компетенцією чи профілактичними заходами, спрямованими на попередження правопорушень, являють собою певну небезпеку. В МК України сформульовано кілька складів адміністративних правопорушень, що посягають на

нормальну діяльність митних органів (працівників) (ст.ст. 158 – 160). Встановлено також порядок притягнення до відповідальності за такі правопорушення і визначено особливості накладання адміністративних стягнень за них.

Склад адміністративних правопорушень, що посягають на нормальну діяльність митних органів (працівників), визначається тим, що: об'єкт посягання безпосередньо вказаний у законі; суб'єктивна сторона характеризується прямим наміром; суб'єктом проступку, на відміну від порушення митних правил, може бути тільки фізична особа.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення, що посягають на нормальну діяльність митних органів (працівників), і їх розгляд здійснюється у порядку, встановленому щодо порушень митних правил, в частині, не врегульованій МК України, згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення. Провадження у таких справах здійснюється уповноваженими на те посадовими особами митних органів. Справи про адміністративні правопорушення, що посягають на нормальну діяльність митних органів (працівників), розглядаються одноособово суддею районного (міського) суду. Справа має бути розглянута суддею в п'ятнадцятиденний термін із дня отримання її з митного органу.

За даний вид правопорушень митним законодавством передбачені такі санкції, як штраф, виправні роботи, адміністративний арешт. Виправні роботи за ст.ст. 159, 160 МК України застосовуються на строк від одного до двох місяців із відрахуванням 20% заробітку. Адміністративний арешт призначається районним (міським) суддею строком до 15 діб.

На в ч а л ь н е в и д а н н я

**НАСТЮК Василь Якович,
ШУЛЬГА Марія Герасимівна**

МИТНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Навчальний посібник

Відповідальний за випуск

Редактори *В.В. Арнаутова*
Коректор *В.В. Христенко*

Комп'ютерна верстка *Л.С. Чумак,*
Т.А. Нікітіна

План 2001, поз. 33.

Підп. до друку 20.06.2001. Формат 84х108 $\frac{1}{32}$. Папір друк. № 2.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 4,8. Облік.-вид. арк. 5,12. Вид. № 17.
Тираж 1000 прим. Зам. № 964. Ціна договірна.

Редакційно-видавничий відділ
Національної юридичної академії України
61024, Харків, вул. Пушкінська, 77

Друкарня
Національної юридичної академії України
61024, Харків, вул. Пушкінська, 77